

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Alžběta Zavřelová

**Vývoj výslovnosti u dětí mladšího předškolního věku běžné mateřské
školy**

Olomouc 2019

vedoucí práce: PhDr. Renata Mlčáková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucí práce a použila jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne

Podpis:

Alžběta Zavřelová

Anotace

Jméno a příjmení:	Alžběta Zavřelová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	PhDr. Renata Mlčáková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2019
Název práce:	Vývoj výslovnosti u dětí mladšího předškolního věku běžné mateřské školy
Název v angličtině:	Development of pronunciation in younger preschool age children of a common nursery school
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce je členěna do dvou částí, teoretické a empirické. Teoretická část obsahuje tři kapitoly a zabýváme se v ní vývojem řeči. Dále narušenou komunikační schopností, a to především těmi druhy, které se nejčastěji vyskytují v mateřské škole. Rovněž se seznámíme s možnostmi logopedické prevence v mateřské škole. V empirické části byl zvolen kvalitativní výzkum. Jako metody sběru dat byly použity pozorování, vstupní a výstupní diagnostika a metodika dle Dvořáka a Štěpána. Každá diagnostika byla doplněna zvukovým záznamem.</p>
Klíčová slova:	mateřská škola, řeč, logopedie, výslovnost

Anotace v angličtině:

This bachelor thesis is divided into two parts, theoretical and empirical. The theoretical part contains three chapters and deals with the development of speech. Furthermore, impaired communication skills, especially those species that most often occur in kindergarten. We will also get acquainted with the possibilities of speech therapy prevention in kindergarten. The qualitative research was chosen in the empirical part. The methods of data collection were observation, input and output diagnostics and training program of Dvorak and Stepan. Each diagnostics was supplied with a soundtrack.

Klíčová slova v angličtině:

kindergarten, speech, speech therapy, pronunciation

Přílohy vázané v práci:

Příloha č. 1 Záznamový arch – Vyšetření výslovnosti hlásek

Příloha č. 2 Spolupráce a pokroky dětí

Rozsah práce:

8–54 stran

Jazyk práce:

Český jazyk

Obsah

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 VÝVOJ ŘEČI.....	9
1.1 Řeč, jazyk a komunikace	9
1.2 Jazykové roviny řeči	10
1.2.1 Foneticko-fonologická rovina.....	10
1.2.2 Morfologicko-syntaktická rovina	10
1.2.3 Lexikálně-sémantická rovina.....	10
1.2.4 Pragmatická rovina	11
1.3 Fylogenetický vývoj řeči	11
1.4 Ontogenetický vývoj řeči.....	12
1.4.1 Období mezi jedním a druhým rokem.....	13
1.4.2 Období kolem věku dvou let	14
1.4.3 Věk dva až tři roky	14
1.4.4 Období kolem věku tří let.....	14
1.4.5 Věk tři až čtyři roky.....	14
1.4.6 Věk čtyři až pět let.....	15
1.4.7 Věk pět až šest let – konec vývoje řeči.....	15
1.5 Faktory ovlivňující vývoj řeči.....	16
1.6 Motorika, vnímání a sociální prostředí	16
1.6.1 Motorika	16
1.6.2 Zrakové vnímání.....	16
1.6.3 Sluchové vnímání	17
1.6.4 Sociální prostředí.....	17
1.7 Vývoj výslovnosti	17
2 NARUŠENÍ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOSTI U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	20
2.1 Charakteristika dítěte předškolního věku	20
2.2 Narušená komunikační schopnost	20
2.3 Opožděný vývoj řeči	21
2.4 Vývojová dysfázie	22

2.5	Dyslalie	22
2.6	Mutismus	23
2.7	Balbuties	23
2.8	Poruchy hlasu.....	24
2.9	Rinolálie.....	25
3	MOŽNOSTI LOGOPEDICKÉ PREVENCE V MŠ.....	26
3.1	Druhy logopedické prevence	26
3.1.1	Primární prevence.....	26
3.1.2	Sekundární prevence.....	26
3.1.3	Terciální prevence	27
3.2	Základní oblasti rozvoje řečových dovedností v mateřské škole.....	27
3.3	Dechová a fonační cvičení	27
3.4	Motorika.....	28
3.4.1	Hrubá motorika.....	28
3.4.2	Jemná motorika	28
3.4.3	Grafomotorika	29
3.4.4	Motorika mluvidel	29
3.4.5	Motorika očních pohybů.....	30
3.5	Smyslové vnímání.....	30
3.5.1	Rozvoj sluchové percepce	30
3.5.2	Rozvoj zrakové percepce.....	31
3.6	Rozvoj jazykových rovin v rámci logopedické prevence v MŠ	32
3.6.1	Lexikálně-sémantická rovina.....	32
3.6.2	Morfologicko-syntaktická rovina	32
3.6.3	Foneticko-fonologická rovina.....	32
3.6.4	Pragmatická rovina	33
3.7	Výchova ke správné výslovnosti	33
II.	EMPIRICKÁ ČÁST	34
4	VÝVOJ VÝSLOVNOSTI.....	34
4.1	Cíle výzkumného projektu.....	34
4.1.1	Dílčí cíle	34
4.1.2	Výzkumné otázky	35
4.2	Druh výzkumu	35

4.3	Metody sběru dat	35
4.4	Charakteristika výzkumného souboru	35
4.5	Místo a prostředí výzkumného šetření	36
4.6	Organizace dne ve třídě „Včeličky“	36
4.7	Vlastní výzkumné šetření.....	37
4.7.1	Vstupní diagnostika – vyšetření výslovnosti hlásek.....	37
4.7.2	Procvičování výslovnosti hlásek	38
4.7.3	Logopedie – Listy pro nácvik výslovnosti (Josef Štěpán).....	39
4.7.4	Slovní patlavost (Josef Dvořák)	40
4.7.5	Další aktivity pro rozvoj výslovnosti.....	41
4.7.6	Výstupní diagnostika – vyšetření výslovnosti hlásek.....	41
4.8	Vývoj výslovnosti u dětí – výsledky.....	41
4.8.1	Úroveň výslovnosti jednotlivých hlásek na začátku a na konci výzkumu	43
4.9	Počet lekcí a docházka dětí	45
4.10	Shrnutí výzkumného šetření	47
ZÁVĚR.....		48
Seznam literatury.....		49
Seznam tabulek.....		52
Seznam obrázků.....		53
Seznam příloh.....		54

ÚVOD

Pro bakalářskou práci bylo zvoleno téma Vývoj výslovnosti u dětí mladšího předškolní věku běžné mateřské školy. Toto téma autorka vybrala, jelikož sama pracuje jako učitelka v běžné mateřské škole u dětí mladšího předškolního věku, tedy převážně u dětí tří až čtyřletých a často se u dětí setkává s chybnou výslovností.

Předškolní věk je velmi důležitým obdobím, ve kterém se rozvíjí řeč, se kterou souvisí vývoj intelektu a také motoriky. V mateřské škole se u dětí často setkáváme s nesprávnou výslovností, která je potřeba napravit právě v tomto období, ještě před zahájením povinné docházky v základní škole.

Proto byl hlavním cílem této práce rozvíjet výslovnost u dětí mladšího předškolního věku v Mateřské škole Zahradní 1139 v Otrokovicích a zjistit jaké pokroky děti udělaly za určité časové období.

Bakalářská práce je členěna do dvou částí, teoretické a empirické. Teoretická část obsahuje tři kapitoly a zabýváme se v ní vývojem řeči od narození dítěte až do konce vývoje řeči tedy sedmi let. Dále narušenou komunikační schopností, a to především těmi druhy, které se nejčastěji vyskytují v mateřské škole a učitelky s nimi mohou přijít do styku. Ve třetí kapitole se seznámíme s možnostmi logopedické prevence v mateřské škole.

V empirické části byl zvolen kvalitativní výzkum, díky němuž bylo možné pracovat s každým dítětem individuálně. Jako metody sběru dat byly použity pozorování, vstupní a výstupní diagnostika, jednalo se o vyšetření výslovnosti hlásek, které obsahovalo záznamové archy pro každé dítě. Každá diagnostika byla doplněna zvukovým záznamem. Dále metodika od autorů Josefa Štěpána a Josefa Dvořáka, dle kterých jsme mohli hrou a zábavnou formou hlásky společně procvičovat.

Autorka při sepisování práce vycházela především z knižních zdrojů, ale také ze zdrojů internetových. Zdroje byly snadno k nalezení, informace však byly mnohdy téměř totožné a pocházely i od stejných autorů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝVOJ ŘEČI

V první kapitole se seznámíme se základními pojmy, kterými jsou řeč a její jazykové roviny, jazyk a komunikace. Dále s vývojem řeči, a to jak z hlediska fylogenetického, tedy jak se řeč vyvíjela s vývojem člověka jako druhu, tak především z hlediska ontogenetického, a to od prvních zvukových projevů po narození až po ukončení vývoje řeči kolem šestého roku věku. Dále zmíníme důležité faktory, které se podílejí na správném vývoji řeči, jako je například kvalita sociálního prostředí, motorika, vnímání a řada dalších.

1.1 Řeč, jazyk a komunikace

„Řeč lze definovat jako biologickou vlastnost člověka, systém, kterým lze přenášet informace pomocí jazyka“ (Škodová, Jedlička, 2007, s. 93).

Klenková (2006) charakterizuje řeč jako specificky lidskou schopnost, kdy se jedná o vědomé užívání jazyka, jakož to složitého systému symbolů a znaků ve všech jeho formách. Slouží ke sdělování přání, citů a myšlenek mezi lidmi. Řeč není pouze záležitostí mluvních orgánů, což je tak zvaná řeč zevní, ale především se jedná i o řeč vnitřní, která probíhá v našem mozku.

Podle amerických lingvistů Blocha a Tragera je jazykem systém libovolných vokálních symbolů, díky kterým sociální skupina spolupracuje (Britannica, 2019).

„Jazyk se soustava zvukových a druhotných dorozumívacích prostředků znakové povahy, schopná vyjádřit veškeré vědění a představy člověka o světě a jeho vlastní vnitřní prožitky“ (Klenková, 2006, s. 27).

Verbální komunikaci můžeme charakterizovat jako specificky lidský proces a jev, který patří k podstatným charakteristikám lidského jedince, ale také lidského společenství. Jedná se o specifickou formu spojení mezi lidmi, a to především prostřednictvím předávání a přijímání verbálních významů (Janoušek, 2015).

Dle Klenkové (2006, s. 25) *„Komunikace znamená obecně lidskou schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů.“*

1.2 Jazykové roviny řeči

Bednářová, Šmardová (2015) charakterizují řeč jako komplexní schopnost, která má složitější strukturu, a kterou můžeme rozdělit do čtyř jazykových rovin: foneticko-fonologická rovina, morfologicko-syntaktická rovina, lexikálně sémantická rovina a pragmatická rovina.

1.2.1 Foneticko-fonologická rovina

Jedná se o schopnost rozlišování hlásek a jejich výslovnosti. Dítě postupně ze zvuků, které ho obklopují, začíná vyčleňovat hlásky mateřského jazyka. Tato rozlišovací schopnost, se začíná projevat kolem šestého až osmého měsíce, jedná se o zdlouhavý vývoj, který je ukončen po šestém roce života, kdy by mělo být dítě schopno rozlišovat již všechny hlásky. Sluchové rozlišování je velmi důležité ve vztahu k výslovnosti, jelikož dítě potřebuje rozlišovat nejen jednotlivé hlásky, ale také rozdíl mezi jejich správnou a nesprávnou výslovností. Vývoj hlásek probíhá postupně od artikulačně nejlehčích až po hlásky obtížnější. Do pěti let považujeme nesprávnou výslovnost za fyziologickou, tedy normální. Od pěti do sedmi let se jedná o prodlouženou fyziologickou dyslálii. Po sedmém roce již není pravděpodobné, že se výslovnost spontánně upraví (Bednářová, Šmardová, 2015).

1.2.2 Morfologicko-syntaktická rovina

Jedná se o rovinu, která zahrnuje používání slovních druhů, tvarosloví a syntax. Nejdříve dítě používá podstatná jména, poté slovesa, přídavná jména, osobní zájmena, číslovky a další. Do čtyř let dítěte se může vyskytovat neobratnost v tvarosloví, tedy dysgramatismy, v tomto období je můžeme považovat za fyziologické. Pokud by však výrazně přetrvávali i později, může to signalizovat opoždění v řečovém projevu, či intelektovém vývoji. Kolem jednoho roku tvoří dítě pouze jednoslovné věty, například „Ha!“ . V období asi jednoho a půl roku začíná tvořit věty dvouslovné. Mezi druhým a třetím rokem začíná tvořit již věty víceslovné a začíná také časovat a skloňovat. Nejdříve používá rod, poté číslo a nakonec pád. Po čtvrtém roce začíná užívat souvětí a mělo by využívat všechny druhy slov (Bednářová, Šmardová, 2015).

1.2.3 Lexikálně-sémantická rovina

Do této roviny spadá především pasivní a aktivní slovní zásoba, jedná se tedy o porozumění řeči neboli perceptivní složka a vyjadřování neboli expresivní složka.

V období asi deseti měsíců začínáme hovořit o tzv. porozumění řeči. Poznáme se to podle toho, zda dítě na pokyn reaguje motorickou reakcí, například se otočí, ukáže na věc, zatleská a spousta dalších. Aktivní slovní zásoba u dítěte se začíná rozvíjet až kolem období jednoho roku, či roku a půl. Důležité je pro správný rozvoj vše pojmenovávat. V tomto období jsou velmi časté otázky „Co to je?“ „Kdo to je?“ Mezi třetím a čtvrtým rokem je další období otázek a to typu „Proč?“ „Kdy?“ (Bednářová, Šmardová, 2015).

1.2.4 Pragmatická rovina

Jedná se o uplatnění řeči v praxi, patří sem dovednosti typu vyžádání a oznámení informace, vyjádření vztahů, pocitů, prožitků, událostí a usměrní sociálních interakcí. Od druhého roku dítě upřednostňuje především slovní formu komunikace. V období mezi dvěma a půl až třemi lety se dopomocí řeči učí dosahovat cíle. Do pragmatické roviny řadíme také konverzační schopnosti, které se začínají projevovat mezi třemi a čtyřmi lety, jedná se o schopnost udržovat téma a vyměňovat si role v dialogu. Dále sem také řadíme neverbální prvky komunikace, které by měli v souladu s verbálním projevem. Pokud tomu tak není, malé dítě má problém se správným porozuměním informace (Bednářová, Šmardová, 2015).

1.3 Fylogenetický vývoj řeči

Kutálková (2009) uvádí několik fází, ve kterých probíhal vývoj dorozumívání. Jako první byly nejspíše zvuky, které byly vytvářeny hlasem, sloužily především k vyjádření pocitů, jako byl hlad, radost a bolest. Jedná se o složku projevou, která není pro člověka nějak zvlášť speciální, jelikož podobným způsobem své pocity vyjadřují i zvířata. Další fází byly zvuky, které byly vytvářeny účelově, jejich cílem bylo působit na ostatní. Jedná se o složku vybavovací, kterou mají také některá zvířata, jedná se především o svolávání, volání o pomoc a varovné signály pro ostatní. Třetí skupinou jsou zvuky, které slouží ke sdělování myšlenek ale také ke schopnosti vnímat a pochopit sdělení ostatních. Jedná se o složku dorozumívací, která je typická pro člověka. U člověka rozdělujeme řeč na úrovni první signální soustavy, což jsou například citoslovce, různé povely, slovní pokyny. A na úrovni druhé signální soustavy, což je především abstraktní myšlení, řeč, kterou sdělujeme své myšlenky a která v nás také vyvolává určité představy.

Škodová, Jedlička (2007) uvádějí tyto důležité momenty ve vývoji komunikace. První důležitým momentem je období asi před 18 miliony lety, kdy předek člověka opustil koruny stromů a začal se pohybovat po zemi, kde také hledal svou potravu. Pohyb na zemi znamenal pro člověka postupné napřimování, zmenšování obličejové části lebky, zlepšování motoriky předních končetin, které již nesloužily pouze k lokomoci, ale především k hledání potravy. Druhé důležité období nastává asi před 2 miliony lety, kdy člověk začíná využívat první nástroj a tím je zbraň ke snadnějšímu hledání potravy. Asi před 800 tisíci lety začíná období první socializace, jelikož člověk začíná žít v tlupě a nastává potřeba interpersonální komunikace.

1.4 Ontogenetický vývoj řeči

Vývoj řeči z hlediska ontogenetického začíná obdobím novorozeneckého křiku. Novorozenecký křik je první řečový projev dítěte, nejčastěji je to projev reakce na změnu prostředí, dále také vyjadřuje libost a nelibost, změnu teploty a později také potřebu hladu (Škodová, Jedlička, 2007).

První zvukový projev dítěte po příchodu na svět je pláč. Z počátku se jedná o neurčitý křik, který můžeme charakterizovat jako volání, jedná se o reflexní činnost, která nemusí vždy znamenat to, že dítěti něco schází. Mezi dětmi v tomto období panují velké rozdíly, některé děti prokřičí celé hodiny, jiné se téměř neprojeví. Později již pláč není reflexivní, ale je ovládan vůlí dítěte. Kolem šestého týdne se mění hlasový projev dítěte, zvětšuje se jeho rozsah i intenzita a také se objevuje schopnost vyjádřit své pocity. Tvrdý hlasový začátek můžeme charakterizovat jako projev nelibosti, bolesti, odporu či nespokojenosti a lze jej již nazývat pláčem. Naopak měkký hlasový začátek značí spokojenost dítěte. Díky sacím pohybům se a pohybům jazyka se objevují nové zvuky, které v kombinaci s měkkým hlasovým začátkem můžeme nazývat jako broukání (Kutálková, 2009).

Kolem 8. a 10. týden nastává tedy fáze broukání a po ní následuje období žvatlání. Produkované zvuky jsou výsledkem hry s mluvídky. Jedná se o zvuky, které vznikají na rtech, mezi kořenem jazyka a na rtech, jedná se o stejné svaly, které dítě používá při sání. Dále se vyvíjí akusticko-fonační reflex a zvukový projev dítěte začíná být více melodický (Škodová, Jedlička, 2007).

Kutálková (2009) charakterizuje období žvatlání jako fázi, ve které dítě objevuje možnosti melodie, výšky i síly hlasu, produkované zvuky spíše připomínají prozpěvování. Jedná se především o zvuky, které jsou výsledkem hry s mluvídky a přinášejí dítěti pocity libosti. Jedná

se o žvatlání pudové, jelikož je prokázáno, že si stejným způsobem žvatlají děti po celém světě, a to i děti hluché. Toto období trvá asi půl roku. V době, kdy dítě začíná napodobovat zvuky, které slyšelo a výrazy obličejů, které vidělo, se tyto pudové zvuky rychle ztrácejí. Jedná se o období okolo šestého měsíce. Hlavní roly tedy hraje sluch i zrak a jedná se o žvatlání napodobivé. Dítě napodobuje melodii, díky které může vyjádřit svá přání a pocity. Dále také tempo, gestikulaci a velmi oblíbený je také rytmus.

Škodová, Jedlička (2007) uvádějí začátek období rozumění mezi 8. a 9. měsícem a týká se nejdříve pouze složky suprasegmentální, což znamená, že dítě obsah sdělení diferencuje podle melodie, přízvuku, a také podle zabarvení hlasu mluvícího. Období rozumění jednotlivým segmentům řeči je v českém jazyce až kolem prvního roku života. Dále následuje období napodobování, které autorka uvádí až od devátého měsíce. Z počátku se jedná o napodobování zvuků. První slova s obsahovým významem se objevují kolem jednoho roku.

Dle Kutálkové (2009) je období rozumění řeči kolem devátého měsíce a charakterizuje jej jako poslední období před nástupem řeči. Dítě začíná reagovat na zvuk slova, nerozumí však zcela obsahu slova, stále potřebuje výraznou melodii a mimiku. Je to zároveň období, kdy se dítě učí rozumět prvním básničkám a slovním pokynům. Poté následuje období rozumění řeči, které je velmi důležité, jelikož se dítě začne rychle dostávat do svého kulturního prostředí a začne se přizpůsobovat jeho zvyklostem. Další vývoj řeči již závisí na příležitosti dítěte komunikovat s dospělými a být v jejich společnosti. Pokud je prostředí dítěte příjemné, rychle se rozvíjí pasivní slovní zásoba. Chladné a pasivní prostředí výrazně brzdí další vývoj dítěte. První vyslovené a zároveň pochopené slovo se objevuje nejčastěji až po prvním roce života.

1.4.1 Období mezi jedním a druhým rokem

V období od jednoho do dvou let dítě začíná spojovat slova do krátkých vět. Dále začíná napodobovat intonaci vět, které slyší, hraje si se slovy, často opakuje svá oblíbená slova. Při žvatlání a breptání užívá velké množství samohlásek a souhlásek, často vynechává koncové či počáteční hlásky.

Řečový projev dítěte je velmi nesrozumitelný, poslouchá jednoduché příkazy, zvládne ukázat na známé předměty a pojmenovat je, ukazuje také na předměty, které si přeje mít. Dokáže správně ukázat na základní části těla, opakuje slova, dokáže odpovědět na otázku „Co to je?“ Umí asi 3 až 20 slov (Škodová, Jedlička, 2007).

1.4.2 Období kolem věku dvou let

Krahulcová (2013) charakterizuje období kolem dvou let, jako období, kdy dochází k takzvané jazykové explozi, což znamená, že dítě je schopno se naučit každých 90 minut jedno nové slovo.

Dvouleté dítě rozumí zhruba 300 slov a aktivně používá asi 50 slov. Rádo a opakovaně poslouchá krátké příběhy a pohádky. Dokáže odpovědět na otázku ano/ne. Dokáže pojmenovat známé předměty a zvířata, předvádí zvuky zvířat. Zná a říká své jméno. Kombinuje dvě slova do vět, začíná používat slovesa a přídavná jména. Začíná rozumět pojům – nahore, dole, vpředu, vzadu, v, na. Dokáže vyjádřit vlastnictví, například Máma má auto (Škodová, Jedlička, 2007).

1.4.3 Věk dva až tři roky

Dítě již rozumí asi 500 slovům a aktivně používá asi 200 slov, která jsou srozumitelná. Dokáže provést dva příkazy, které jsou ve vzájemném vztahu. Odpovídá na otázky, kdy, kde? Začíná používat pojmy jeden, všechno. Odpovídá na otázky, co děti a ostatní lidé kolem dělají (Škodová, Jedlička, 2007).

V tomto období se také začíná projevat období vzdoru, dítě chce dělat vše samo a po svém, vše komentuje výroky „Já sám!“ Začíná si tedy uvědomovat svou osobnost a oslovovat se zájmemem „Já“ (Vašíková, Žáková, 2018).

1.4.4 Období kolem věku tří let

Dítě ve věku okolo tří let rozumí asi 900 slov a aktivně a srozumitelně používá 500 slov. Rozumí předložkám, v, nad, po. Dokáže naslouchat příběhu 15 minut. Zná základní protiklady, převážně velký a malý. Dokáže odpovědět na otázky „Co dělá? Kdo? Kde? Kolik? Jaká barva?“ Klade otázky, užívá slovesa převážně v přítomném čase, začíná však užívat i čas minulý. Využívá také množné číslo, tvary zájmen, on, ona, ono, já, můj, ty. Používá příslovce tady, tam a rozkazy (Škodová, Jedlička, 2007).

1.4.5 Věk tři až čtyři roky

Krahulcová (2013) uvádí, že kolem třetího roku začíná u dítěte stádium logických pojmů, což znamená, že dítě přenáší to, co slyší v okolí na určité podobné situace.

Dítě v tomto období rozumí asi 1200 slovům a aktivně využívá asi 800 slov. Řeč je již mnohem více srozumitelná. Dítě zvládá správně hlásky P, B, M, V, H. Další hlásky, které dítě většinou vyslovuje správně, jsou hlásky L, Š, J. Hlásky K, G, T, D, N, S, R dítě používá, avšak ne vždy správně. Dítě zvládá reagovat na příkazy, které zahrnují dvě akce nebo také dva předměty. Dokáže doplnit poslední slovo do věty. Pokládá velmi často otázky (Škodová, Jedlička, 2007).

1.4.6 Věk čtyři až pět let

Ve věku čtyř let dítě rozumí asi 1500–2000 slov a aktivně využívá 800-1500 slov. Dokáže rozpoznat velké množství barev. Rádo vypráví příběhy, a to skutečné i neskutečné. Často vede dlouhé konverzace. Klade často otázky „Jak? Kdy? Proč? Co kdyby?“ Používá první osobu jednotného čísla a třetí osobu jednotného čísla. Objevuje se minulý i přítomný čas. Velmi častou větou je „Já sám.“ Používá také spoustu komolenin, zájmena on, ona ono, já, ty, mne, můj, ale i zvrtná zájmena (Škodová, Jedlička, 2007).

1.4.7 Věk pět až šest let – konec vývoje řeči

Vašíková, Žáková (2018) uvádějí, že je pro tuto vývojovou fázi typický ústup fyziologické patlavosti, pouze rotacismus a sigmatismus může přetrvávat. Dítě je schopné vyprávět příběh dle obrázků, dokáže popsat předměty a vysvětlit jejich účel, vtip. Slovní zásoba šestiletého dítěte je tvořena 2500–3000 slovy.

Dle Lechty (2011) se v tomto období také ukončuje proces vývoje fonemické diferenciaci, který je velmi důležitý pro zvládání aktivit v procesu učení na základní škole.

Vývoj řeči je ukončen až kolem 5. – 6. roku věku bereme v úvahu i správnou výslovnost (Škodová, Jedlička, 2007).

1.5 Faktory ovlivňující vývoj řeči

Bytešníková (2012) uvádí několik důležitých faktorů, které ovlivňují vývoji řeči, jedná se o stav centrální nervové soustavy, úroveň intelektových schopností, úroveň motorických schopností, úroveň zrakové percepce, vrozená míra nadání pro jazyk a řeč a vlivy sociálního prostředí.

1.6 Motorika, vnímání a sociální prostředí

Bednářová, Šmardová (2015) uvádějí, že raný vývoj řeči je podmíněn a ovlivněn: motorikou, vnímáním a sociálním prostředím.

1.6.1 Motorika

Motorika dítěte se začíná projevovat již v těhotenství, z počátku souvisí především mluvními orgány. Jedná se především o polykací pohyby, špulení rtů, škytání a cucání palce. Po narození dítěte jsou velmi důležité pro rozvoj řeči další aktivity, jako je například sání, dumlání, žvýkání, broukání a napodobivé žvatlání. Velmi důležitý je také rozvoj hrubé motoriky, a to především sed, lezení a chůze. Vertikální poloha výrazně usnadňuje mluvní projev. S prvními krůčky kolem prvního roku se výrazně rozvíjí slovní zásoba dítěte. Velmi významná je také jemná motorika, jedná se především o obratnost rukou a schopnost uchopovat drobné předměty. Lze předpokládat, že u dětí s narušeným či opožděným vývojem řeči nastávají problémy ve vývoji řeči (Bednářová, Šmardová, 2015).

1.6.2 Zrakové vnímání

Vnímání dítěte je dalším velmi důležitým faktorem, který se podílí na vývoji řeči. Jedná se především o zrakové a sluchové vjemy. Zrakové podněty dítě podněcují k vokalizaci, zrakem dítě odezírá nejen pohyby mluvidel, což je velmi důležité pro správnou artikulaci, ale také neverbální komunikaci. První slova dítěte jsou spojena se zrakovými vjemy, dítě si slovo spojuje s daným předmět a až později si prostřednictvím slova vybaví daný předmět (Bednářová, Šmardová, 2015).

1.6.3 Sluchové vnímání

Také sluchové vnímání je nezbytné pro vývoj řeči, pokud se snažíme určit příčinu dětského komunikačního opoždění musíme v první řadě uvažovat o stavu sluchu, pokud není něco v pořádku je nutné vyšetření audiologem (Dvořák, 2003).

Již ve velmi raném vývoji dítě dokáže rozlišit matčin hlas, zhruba od třetího měsíce hledá zdroj zvuku, jedná se koordinaci zraku a sluchu. Ve čtvrtém až pátém měsíci lokalizuje zdroj zvuku a zhruba od šestého měsíce se rozvíjí schopnost záměrného poslouchání. Důležitou fází ve vývoji řeči je napodobivé žvatlání, které je významné pro osvojení správné artikulace, při reedukaci řeči (Bednářová, Šmardová, 2015).

Vágnerová (2012) uvádí, že děti preferují zvuk lidského hlasu již od narození, novorozenci dávají přednost vyššímu ženskému hlasu. Pokud je lidská mluva spojena s dalšími podněty, jako jsou výrazy obličeje a pohyby úst, vyvolává u dítěte zájem a podněcuje je jej k porozumění a napodobování řeči.

1.6.4 Sociální prostředí

Sociální prostředí patří do vnějších faktorů, které ovlivňují řeč. V raném vývoji má na rozvoji řeči hlavní podíl rodina. Nevhodné výchovné styly nebo nedostatek podnětů mohou mít za následek pomalejší vyžívání řeči. Stejně tak i přehnaná stimulace, či velký důraz, který je kladen na správnost řeči může být také ohrožující (Bednářová, Šmardová, 2015).

Dle Vágnerové (2012) může prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, výrazně ovlivnit jeho vývoj. Působí na ně v rámci interakce, která může mít různou podobu, například se může jednat o interakci mezi lidmi, neživými objekty ale i symboly. Psychický vývoj dítěte je závislý především na sociálních faktorech, tyto podmínky přispívají k rozvoji specificky lidských projevů jako je například verbální komunikace či autoregulace vlastního chování dle sociálních norem.

1.7 Vývoj výslovnosti

Artikulace neboli výslovnost znamená vytváření hlásek mluvidly. Výslovnost hlásky se dělí na tři fáze a těmi jsou intenze, tenze a detenze. Intenze znamená nastavení mluvidel k realizaci hlásky. Tenze je setrvání mluvidel v určitém postavení při vyslovování hlásky. Poslední fází je

detenze, při níž se jedná o povolení napětí svalstva mluvidel. U hlásek závěrových se fáze nazývají imploze, okluze a exploze (Dvořák, 1999).

Kutálková (2009) uvádí, že vývoj samohlásek není potřeba většinou nějak sledovat. Samohlásky se velmi brzy zpřesňují, jelikož o jejich kvalitě rozhoduje především přesný mluvní vzor. Nejvíce problematické jsou souhlásky A a E. Pokud s nimi má dítě problém ještě po 5. roce, nepozná mezi nimi rozdíl, zaměňuje je, může se jednat o poruchu vývoje řeči – dysfázii.

Vývoj souhlásek je postupný a závisí na řadě okolností. Jako první se objevují hlásky retné – P, B, M, F a V. Hlásky T, D, N jsou většinou také bezproblémové a jsou používány správně již od počátku.

Kolem třech let začínají děti používat sykavky, většinou však nepřesně, rodiče řeč často charakterizují jako šišlavou. Dokud dítě neovládá hlásky Ť, Ď, Ň nepoužívá správně většinou ani hlásky Č, Š, Ž, jedná se totiž o hlásky artikulačně příbuzné a dítě využívá pouze řadu hlásek C, S, Z, (kocicka, masinka). Někdy však převládají hlásky Č, Š, Ž a druhá řada sykavek si dává na čas, (šobota, mušíš). Velmi často se stává, že dítě sykavky v tomto věku ještě neumí vůbec a nahrazuje je nejčastěji hláskou T (huta, mítka). Pořadí, v jakém se hlásky objevují je individuální, u každého dítěte jiné. Důležitá je především dobrá schopnost sluchové diferenciacce, tedy fonemický sluch. Sykavky bývají vyslovovány v pořádku obvykle po pátém roce.

Dalším problémem, který může ve vývoji výslovnosti nastat je měkčení. Z počátku dítě neumí rozlišit hlásky T a Ť. A používá pouze hlásky T, D, N (tycho, kotátko). Postupně se však zdokonalují svaly mluvidel, zpřesňuje se fonemický sluch a v řeči se začíná objevovat měkčení. Nejčastěji se automatizuje kolem 4. roku.

Hlásky K se vyskytuje ve slovech velmi často, a pokud ji dítě neumí, je to v řeči velmi nápadné. Většina dětí s hláskou K nemá problém, někdy se však objeví skupina dětí, která hlásku vyslovuje chybně (točta, mašinta) i přesto že již umí správně vyslovovat mnohem obtížnější hlásky. Důležitá je správná reedukace a dostatek trpělivosti a hlásky se objeví.

Poslední řadou hlásek, které se objeví ve spontánním vývoji, jsou hlásky L, R, Ř. Jako první se většinou objevuje hlásky L, u které se jazyk zvedne k horním alveolám a poté se spustí dolů.

Poté se objeví další hláska a tou je R, které nahradí dosavadní L nebo jinou hlásku (lyba, vyba). Při výslovnosti hlásky R se musí jazyk nejen zvednout k dásni, ale i zakmitat. Během krátké doby po osvojení hlásky R se většinou objevuje i hláska Ř. Jazyk musí zakmitat ve zmenšeném prostoru, jelikož jsou zuby u sebe ale rychleji a vícekrát než u hlásky R. Někdy se může stát, že se nejdříve objeví hláska Ř a až poté R. Málo kdy se však stane, že by dítě umělo hlásku L až po hláskách R a Ř. Vyskytují se obvykle až po 5. roce, pokud je na tom dítě dobře i po motorické oblasti. Objevuje se však i skupina dětí, které na správnou výslovnost hlásek potřebují 7 let života a tyto hlásky si děti osvojí až během první třídy.

Vývoj hlásek je u každého dítěte individuální, často nastává situace, kdy dítě danou hlásku umí jako zvuk, například ŠŠŠ a ve slově ji zatím použít neumí. Nebo hlásku umí použít v krátkém slově, ale ve slově více slabičném, či ve slově kde se hláska vyskytuje víckrát už ne. Dítě postupně prochází všemi etapami, ne však všemi stejně rychle. Vývoj výslovnosti bývá ukončen nejčastěji kolem 6 let (Kutálková, 2009).

Dvořák (1999) uvádí dva důležité pojmy a těmi jsou mogilalie a paralalie. Mogilalie znamená, že dítě ještě neumí danou hlásku vyslovit, a proto ji vynechává (babička, babika). Paralalie znamená nahrazování hlásky, kterou dítě ještě neumí hláskou jinou (kuře, kuze).

2 NARUŠENÍ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOSTI U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

V následující kapitole se seznámíme s termínem a druhy narušené komunikační schopnosti. Dále si stručně popíšeme nejčastější druhy narušené komunikační schopnosti, se kterými se mohou setkat učitelky v mateřské škole.

2.1 Charakteristika dítěte předškolního věku

Jedná se období mezi třemi až pěti lety, v tomto období jsou děti zvědavé, plné energie a nadšení. Jsou velmi aktivní a neustále v pohybu, hrnou se do všeho, co je zaujme. Výrazně se také rozvíjí motorické schopnosti. Ve všech činnostech se projevuje kreativita a fantazie ať se jedná o malování, hru či vyprávění. V tomto období se také výrazně rozšiřuje slovní zásoba, tím pádem se rozvíjí i intelekt. Dítě se začíná přesněji vyjadřovat a lépe řešit problémy a plánovat dopředu. (Allen, Marotz, 2002).

Vágnerová (2012) uvádí toto období od tří do šesti až sedmi let, konec této fáze není určen fyzickým věkem, ale především sociálně, a to nástupem do základní školy. V tomto období ještě výrazně převládá egocentrismus, který ovlivňuje uvažování i komunikaci. V tomto období je důležité, aby se dítě naučilo prosadit i spolupracovat ve vrstevnické skupině dětí.

2.2 Narušená komunikační schopnost

„Komunikační schopnost člověka je narušena tehdy, když některá rovina jeho jazykových projevů (příp. několik rovin současně) působí interferenčně vzhledem ke komunikačnímu záměru“ (Lechta, 2003, s. 17).

Lechta (1990) uvádí 10 základních kategorií, do kterých dělí narušenou komunikační schopnost, jedná se o následující oblasti:

1. vývojová nemluvnost – vývojová dysfázie;
2. získaná orgánovou nemluvnost – afázie;
3. získaná psychogenní nemluvnost – mutismus;
4. narušení zvuku řeči – rinolalie a palatolalie;
5. narušení plynulosti řeči – tumultus sermonis a balbuties;
6. narušení článkové řeči – dyslalie a dysartrie;

7. narušení grafické stránky řeči;
8. symptomatické poruchy řeči;
9. poruchy hlasu;
10. kombinované vady a poruchy.

Vašíková, Žáková (2018) a uvádějí některé poruchy narušené komunikační schopnosti, a to především ty, s nimiž mají učitelky z mateřských škol největší možnost se setkat a zároveň pomoci při první detekci těchto poruch. Jedná se o opožděný vývoj řeči, vývojovou dysfázii, dyslálii, mutismus, balbuties, poruchy hlasu a rinolálie.

2.3 Opožděný vývoj řeči

Lejska (2003) charakterizuje opožděný vývoj řeči jako absenci jedné či více nebo dokonce všech složek v oblasti vývoje řeči, a to vzhledem k chronologickému věku dítěte.

Pokud je opožděný vývoj řeči hlavním příznakem poruch, které dítě má, můžeme jej pokládat za samostatnou nozologickou jednotku (Škodová, Jedlička, 2007).

Jedná se o poruchu, která se projevuje narušením výslovnost, postihuje děti, které ještě nemají ukončený vývoj řeči. Problémy se nejvíce projevují kolem třetího roku života, dle specifických projevů, které se k této problematice váží. Charakteristické je, že dítě mluví výrazně méně než vrstevníci a řeč dítěte nesouhlasí s celkovou úrovní všech ostatních složek, které odpovídají dané vývojové etapě, ve které se dítě nachází. Velmi důležitá je prvotní diferenciální diagnostika, která vyloučí jiné příčiny, které by se mohly podílet na vzniku opožděného vývoje řeči, či jiné postižení, u kterého by mohl být opožděný vývoj řeči pouze symptomem. Je potřeba vyloučit smyslovou vadu, poruchu intelektu, anomálii mluvidel či mentální postižení. Posuzuje se také vliv rodinného prostředí, vztahů v rodině, nevyzrállost či dědičnost. Dítě s opožděným vývojem řeči patří do péče klinického logopeda, který spolupracuje s foniatří, neurologií, psychologií pediatrií. Důležitý je také přístup učitele v mateřské škole a aktivní motivace ze strany rodičů. Je potřeba rozvíjet všechny oblasti, které se podílejí na vývoji řeči (Vašíková, Žáková, 2018).

2.4 Vývojová dysfázie

Jedná se o specificky narušený vývoj řeči, který se projevuje ztíženou komunikační schopností, či neschopností naučit se verbálně komunikovat vůbec i přesto, že jsou podmínky pro rozvoj řeči přiměřené (Škodová, Jedlička, 2007).

Příčinou vývojové dysfázie je poškození ranně se vyvíjející centrální nervové soustavy. Vývojová dysfázie zasahuje do všech oblastí, které se podílejí na realizaci a obsahu řeči. Nejvýraznější problém můžeme vidět v jazykových rovinách, motorické oblasti, výslovnosti, v krátkodobé paměti a také ve verbální pohotovosti. Závažnost a rozsah problémů je u každého dítěte individuální. Problémy často přetrvávají až do nástupu na základní školu, někdy však mohou určité problémy přetrvávat i do pozdějšího věku. Důležitá je kvalitní diferenciální diagnostika, komplexní přístup všech odborníků, kteří se podílejí na terapii, dále také dobrá spolupráce s rodinou a s učitelem dítěte v mateřské škole (Vašíková, Žáková, 2018).

2.5 Dyslalie

Bytešníková (2012) uvádí dyslalii jako poruchu artikulace, při níž je narušena výslovnost jedné hlásky, či skupiny hlásek rodného jazyka, ostatní hlásky jsou však vyslovovány správně, bez chyb a dle příslušných jazykových norem.

U dyslalie je narušena rovina foneticko-fonologická, u roviny fonetické se jedná o vynechávání, nahrazování, zaměňování či nepřesné vyslovování hlásek. Na úrovni fonologické se setkáváme s problémy v plynulosti řeči (Klenková, 2006).

Dle Krahulcové (2013) je nesprávná výslovnost součástí fyziologického zrání jedince, můžeme předpokládat korekci u dítěte, a to do pátého roku věku. Mezi nejčastější vliv, který se podílí na nesprávné výslovnosti, můžeme řadit nezralost dítěte, a to především v oblasti motorické a akustické. Nesprávnou výslovnost můžeme diagnostikovat i v situaci, kdy dítě, buď hlásku či skupinu hlásek nevytváří nebo ji tvoří na nesprávném místě či nesprávným způsobem.

2.6 Mutismus

U dětí předškolního věku se často vyskytuje selektivní mutismus, což je druh narušené komunikační schopnosti. Projevuje se ztrátou řečových projevů podle situace. Což znamená, že dítě ve vybraných situacích nemůže hovořit, ačkoli je jeho mluvený projev v ostatních případech v pořádku. Děti se často bojí mluvit v cizích prostředích nebo s cizími lidmi mimo domov (Šance dětem, 2019).

Mutismus představuje hraniční problematiku mezi několika vědními obory, jako jsou psychiatrie, psychologie, foniatrie a logopedie, jedná se o ztrátu schopnosti verbálně komunikovat (Bytešníková, 2012).

Na vzniku této poruchy se může podílet celá řada příčin. Jedinci cíleně mlčí při komunikaci s určitou osobou, v určité situaci či prostředí, či při určitém citovém rozpoložení. Mezi příčiny nejčastěji můžeme řadit nestabilní rodinnou situaci, přehnané nároky rodičů na výkon dítěte, hyperprotektivní výchova, trestání, nejednotnost ve výchově, osobní rysy nebo také neschopnost adaptovat se do kolektivu či prostředí. Mezi faktory vyvolávající mutismus také patří situace, které vznikly náhle a neplánovaně, například nová situace v životě nebo traumatizující událost, kterou dítě prožilo (Bytešníková, 2012).

2.7 Balbuties

Lechta (1990) pokládá koktavost za syndrom celkového narušení koordinace orgánů, které se podílejí na mluvení, tento syndrom se nejčastěji projevuje charakteristickým nedobrovolným tonickým a klonickým přerušováním plynulosti řeči.

Koktavost se obvykle začíná projevovat již v předškolním období, tedy mezi třetím až sedmým rokem věku. Často vzniká při nástupu dítěte do základní školy, kdy může mít dítě ještě nižší stupeň vyjadřovacích schopností a nestíhat nárokům školy. Může se však objevovat i dřívejší do tří let či později, která vzniká až po sedmém roce věku, ty jsou však méně časté. Rozlišujeme čtyři druhy koktavosti a to tonickou, klonickou a tonicko-klonickou a klonicko-tonickou. Z hlediska uvědomování si poruchy ji rozlišujeme primární a sekundární. Primární porucha se vyskytuje především v předškolním věku, kdy si dítě ještě neuvědomuje své problémy v řeči. Sekundární porucha se objevuje později a jedinec si je již vědom svých obtíží, které mohou vést k dalším problémům, jako je například logofobie (Lechta, 1990).

Při terapii u dětí v předškolním věku můžeme využít přímé i nepřímé přístupy. Přímí přístup zahrnuje aktivní zapojení logopeda s dítětem a také dobrou spolupráci s rodiči. Při této terapii se logoped zaměřuje přímo na řeč dítěte. Při nepřímém přístupu se logoped nejdříve snaží dosáhnout plynulosti tím, že zhodnotí vliv, který má na dítě prostředí, ve kterém vyrůstá (Bytešníková, 2012).

Bytešníková (2012) uvádí několik doporučení pro kontakt s dítětem, u kterého se vyskytují problémy v oblasti fluence:

- jednat s dítětem jako s ostatními dětmi;
- povzbuzovat dítě, aby se nestydělo vyjádřit své myšlenky, přání a pocity jako ostatní;
- poslouchat vyprávění dítěte se zaujetím;
- mluvit pomalu, dodržovat přestávky mezi jednotlivými akty řeči;
- položit dítěti vždy pouze jednu otázku a také mu poskytnout dostatek času na odpověď;
- zaznamenávat si situace, kdy se fluence zhoršuje nebo naopak zlepšuje;
- snížit negativní vlivy, které mohou ovlivnit fluenci;
- neupozorňovat dítě na řeč;
- v okamžiku kdy nastane fluence poskytnou dítěti dostatek času, být trpěliví, nedokončovat větu za dítě;
- nepřerušovat a neopravovat dítě při mluvním projevu.

2.8 Poruchy hlasu

Dle Vašíkové, Žákové (2018) je lidský hlas základem mluvené řeči, je to zvuk, který je produkován hlasovým ústrojím.

Lejska (2003) uvádí, že mezi základní hlasové vlastnosti patří síla, výška, barva, hlasové pole, hlasový rozsah a mezi základní funkční schopnosti řadí přechodné hlasové jevy, hlasové rejstříky, fonační dobu a hlasové začátky.

Poruchy hlasu vznikají na základě trvalých nebo přechodných změn a v důsledku patofyziologické činnosti dýchacích, rezonančních, fonačních, a artikulačních orgánů (Vašíková, Žáková, 2018 citují dle Kerekretiérové, 2003).

Tvorby hlasu jsou schopni pouze živočichové, kteří mají plíce, rezonanční dutiny a vibrační orgány, to vše jsou důležité aspekty, které se podílejí na tvorbě hlasu. Z komunikačního hlediska se nejedná pouze o funkci foniatrickou či obsahovou, v hlase mohou být promítány i nálady, emoce nebo také psychické rozpoložení člověka (Lejska, 2003).

V rámci preventivního působení v mateřské škole, můžeme využívat osvědčené postupy, které mohou zabránit vzniku poruch hlasu. Především se jedná o správné vedení a manipulace s hlasem. Dále využívat zásady hlasové hygieny, praktiky k dosažení správného zacházení s hlasem, zdravý životní styl a ochrana hlasu. Dále můžeme také využívat relaxační cvičení horních končetin, hrudníku a mimického svalstva v dobře vyvětraných místnostech nebo také nácvik měkkých hlasových začátků (Vašíková, Žáková, 2018).

2.9 Rinolálie

Škodová, Jedlička (2007) uvádějí, že při mluvené řeči se uplatňuje i v určité míře nosní rezonance. Nosovost je sama o sobě fyziologický jev. U některých hlásek je nosovost téměř minimální, u jiných je naopak velmi výrazná a také jejich hlavním znakem, například u nosovek.

Velofaryngeální insuficience znamená nedostatečnou schopnost funkce patrohltanového uzávěru a všech struktur, které na této funkci podílejí. Výsledkem je porucha zvuku řeči, řeč je huhňavá a často málo srozumitelná. Pojem huhňavost je v logopedické terminologii označován pojmem rinolálie.

Míra nosní rezonance závisí především na prostornosti rezonančních dutin a síle patrohltanového uzávěru (Škodová, Jedlička, 2007).

Vašíková, Žáková (2018) uvádějí dle Peutelschmiedové (2007) dělení rinolálii na tři stupně:

- Rinolálie zavřená – hlas neproniká do dutiny nosní a hlásky M, N, Ň znějí jako B, D, Ď;
- Rinolálie otevřená – hlásky jsou vyslovovány s nosovým přízvukem, jedná se o zvýšenou nosní rezonanci;
- Rinolálie smíšená – jedná se o kombinaci obou předchozích druhů.

3 MOŽNOSTI LOGOPEDICKÉ PREVENCE V MŠ

V mateřské škole se u dětí často setkáváme s narušenou komunikační schopností, nejčastěji se jedná o fyziologickou dyslálii. Proto je nezbytné v rámci logopedické prevence těmto poruchám předcházet, a to ještě před nástupem dětí do základní školy. Především hravou a zábavnou formou pomocí dechových a fonačních cvičení, rozvojem motoriky a smyslového vnímání.

3.1 Druhy logopedické prevence

Logopedická prevence v mateřské škole zahrnuje soubor činností a opatření učitelů ale i odborných zaměstnanců zaměřený na včasné předcházení vzniku nežádoucích jevů u jednotlivce či skupiny dětí. Jedná se o vyhledávání, posuzování a řešení rizikových činitelů, které mohou nepříznivě působit na kvalitu života či vzdělávání (Lipnická, 2013).

Dle Krauhulcové (2013) má logopedická prevence za hlavní cíl předcházet vzniku narušené komunikační schopnosti, podporuje poznávací procesy, zvyšuje komunikační apetit a také správnou výslovnost. Předchází vzniku a rozvoji poruch výslovnosti a také pozitivně ovlivňuje vývojové poruchy.

3.1.1 Primární prevence

Primární prevence se zaměřuje na předcházení narušené komunikační schopnosti v rámci celé populace, a to od raného období života přiměřenou stimulací v rodině a později efektivní edukací v mateřské škole. Dále také snižuje situace, které u dítěte způsobují narušení komunikační schopnosti a zaměřuje se též na poradenskou a osvětovou činnost (Lipnická, 2013).

Škodová, Jedlička (2007) dělí dle Hartla a Hartlové (2000) primární prevenci na specifickou, která je zaměřena na konkrétní riziko a na nespecifickou, která všeobecně podporuje žádoucí formy chování.

3.1.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence se zaměřuje již na rizikovou skupinu dětí, u kterých hrozí, že dojde k narušení komunikačních schopností, jejím hlavním cílem je zabránit tomuto vzniku.

Například se zaměřuje na děti s vývojovou neplynulostí, u kterých by mohlo dojít ke koktání a na děti z nepodnětného sociálního prostředí, u kterých hrozí opožděný vývoj řeči (Lipnická, 2013).

3.1.3 Terciální prevence

Terciální prevence se zaměřuje na děti, u kterých se narušená komunikační schopnost již projevila. Cílem je také zabránit vzniku druhotných negativních důsledků, které mohou vznikát k vůli narušené komunikační schopnosti. Odborné činnosti mají charakter především výchovně vzdělávací a terapeutický (Lipnická, 2013).

3.2 Základní oblasti rozvoje řečových dovedností v mateřské škole

Vašíková, Žáková (2018) uvádějí základní oblasti rozvoje řečových dovedností, které je možno provádět v mateřské škole, v rámci primární logopedické prevence. Jedná se o fonační a dechová cvičení, rozvoj motoriky a smyslového vnímání.

3.3 Dechová a fonační cvičení

Dechová a fonační cvičení propojují vzájemnou koordinaci hlasu, mluvy a dechu. Tvorba některých hlásek a plynulý řečový projev je ovlivněn správným vytvářením nádechu a výdechu a stimulací jejich délky a kvality. Pokud dítě správně neovládá svůj dech, může docházet k častým nádechům mimo pomlky mezi slovy a také ke špatné srozumitelnosti. Velmi důležitý je výdechový proud, který se podílí na tvorbě hlasité řeči (Vašíková, Žáková 2018).

Bytešníková (2012) uvádí, že fonační a dechová cvičení spolu úzce souvisejí, často se vzájemně podmiňují a také prolínají. Dechová a fonační cvičení slouží ke správné koordinaci dechu, společně s mluvou a hlasem. Jejich hlavním cílem je zdokonalování a prohlubování dýchání a také nácvik správného výdechu a vdechu při mluvení.

Vašíková, Žáková (2018) citují dle Antuškové (1989), že je potřeba zautomatizované dýchání u dětí nacvičit. Na to existuje celá řada dechových cvičení, preventivní cvičení se zaměřují na hospodaření s dechem a na fyziologický způsob dýchání.

Vdech by měl být volný, nenápadný a tichý, dítě se ho učí nosem a mělo by mít jemně pootvřená ústa, která jsou připravena k artikulaci. Výdech je pozvolný, plynulý, nepřerušovaný a dostatečně dlouhý pro komunikaci.

Klenková (1997) uvádí příklady cvičení na nádech, výdech, na usměrňování výdechového proudu, na nácvik dýchání nebo hry s hlasem. Například při nádechu vdechujeme nenásilně nosem a nezvedáme ramena, jako motivaci můžeme použít přivonění ke květině či parfému, cvičení provádíme nejdříve v sedě, v leže, a nakonec ve stoje. Při výdechu se snažíme o co nejpomalejší výdech, například houkáme jako vlak úúúúúú, jako sova húúúú, syčíme jako husa ssssss, nebo voláme do lesa halooo a spousta dalších aktivit. Při usměrňování výdechového proudu můžeme využít foukání do malých míčků, do peříčka, vaty nebo foukat jako vítr fíffí. U her s hlasem můžeme napodobovat zvířata nebo měnit hlasy při pohádce. Při práci s hlasem je důležité dbát na měkký hlasový začátek. Na procvičování správného dýchání je vhodná zobcová flétna.

3.4 Motorika

Bednářová, Šmardová (2015) rozdělují motorické schopnosti a dovednosti do několika rovin. Jedná se o hrubou motoriku, jemnou motoriku, grafomotoriku, motoriku mluvidel a motoriku očních pohybů.

3.4.1 Hrubá motorika

Dle Opatřilové (2006) hrubá motorika představuje soustavu všech velkých svalových skupin, které se nacházejí v těle a představuje soubor pohybových dovedností dítěte, tedy koordinace horních a dolních končetin, rytmizace pohybů a celkové ovládnutí těla. Má výrazný vliv na jemnou motoriku, grafomotoriku i orofaciální motoriku.

Dle Klenkové (1997) rozvíjíme a zdokonalujeme hrubou motoriku při chůzi, běhu, poskocích a také při hrách s míči. Například chůze v rytmu, poskoky na jedné, či obou nohách, podlézání pod gumou či lanem, pohyby hlavou, házení a chytání míče, kopání do míče, pohyby spojené s říkadlem, pohybové hry a spousta dalších činností.

3.4.2 Jemná motorika

Langmeier, Krejčířová (2006) charakterizují jemnou motoriku jako pohyby prstů a rukou při manipulování, uchopování a pouštění.

Bednářová, Šmardová (2015) uvádějí na procvičování jemné motoriky například manipulaci s drobnými předměty, jako je navlékání korálků, zasouvání kolíčků do otvorů, střihání,

otevírání dlaně postupně po jednotlivých prstech nebo také dotýkání se bříškem každého prstu na ruce, bříška palce a spousta dalších činností.

3.4.3 Grafomotorika

Grafomotoriku můžeme charakterizovat jako souhrn pohybových aktivit, které souvisejí s prováděním grafických činností, jedná se tedy o soubor psychomotorických činností, které jedinec vykonává při grafické činnosti, tedy kreslení, psaní, obkreslování, malování, rýsování a další činnosti (Vyskotová, Macháčková, 2013).

Vašíková, Žáková (2018) charakterizují grafomotoriku dle Lipnické (2015) jako psychomotorickou činnost, která dítě postupně připravuje na psaní. Grafomotorické hry mají charakter uvolňovacích cviků prstů, zápěstí, paže a ruky. Rozvoj grafomotoriky se odvíjí od rozvoje jemné motoriky a vizuomotoriky.

Grafomotorická cvičení můžeme charakterizovat jako řízená pohybová cvičení, která vedou horní končetiny a při nichž je pohyb zaznamenáván graficky. Nejdříve se začíná pohybem z ramenního kloubu ve stoje na velkou plochu před tělem dítěte, například křídami na tabuli. Cviky se provádějí nejdříve celou paží, poté prstem, a nakonec přímo na papíře tužkou, postupně zmenšujeme formát papíru. Patří sem například vodorovné a svislé čáry, kroužení, horní a dolní oblouk, osmička a spousta dalších (Klenková, 1997).

3.4.4 Motorika mluvidel

Vyskotová, Macháčková (2013) charakterizují logomotoriku jako pohybovou aktivitu mluvidel při artikulované řeči.

U dětí předškolního věku je velmi důležité věnovat dostatek pozornosti rozvoji hybnosti mluvních orgánů, jelikož deficity v oblasti motoriky mluvidel jsou častou příčinou problémů při výslovnosti hlásek či dalších nedostatků ve verbální komunikaci (Bytešnicková, 2012).

Klenková (1997) uvádí příklady cvičení pohyblivosti rtů, čelistí, jazyka a měkkého patra. Při procvičování rtů můžeme například nafukovat tváře, přelévat vzduch z jedné tváře do druhé, pískat, prskat, přehnaně se usmívat, posílat polibky. Při procvičování čelisti můžeme plynule spouštět a zvedat čelist, jazyk by měl ležet na dně dutiny ústní, další aktivitou je žvýkání. Jazyk můžeme vyplazovat, olizovat jazykem rty, vytvořit z jazyku trubičku, jezdit jazykem po

zubech, oblizovat jazykem levé a pravé tváře. Měkké patro můžeme procvičovat například pomocí kloktání vody, pití vody slámkou, foukání trubičkou do vody či do bublifuku a další.

3.4.5 Motorika očních pohybů

Existují tři základní druhy očních pohybů: fixace, sakády a sledování. Fixace je schopnost držet oči stabilní, aniž by se pohybovaly mimo cíl. Sakády jsou oční pohyby, které nám umožňují dělat přesné skoky pohledů i když měníme pohledové cíle. Sledování je schopnost našich očí sledovat pohyblivé cíle (Lowcountry Therapy, 2018).

Kutálková (2005) uvádí řadu úkolů na procvičení motoriky očních pohybů. Jedná se například o koulení očima, dívání se zleva doprava, nahoru a dolů, v šikmých směrech, sledování pohybu našich prstů nebo pohyb hračky bez pohybu hlavy a další.

3.5 Smyslové vnímání

Pro správný vývoj řeči je nezbytné, aby byly v pořádku analyzátory pro příjem zvukové a komunikační informace. Jedná se především o zrakovou a sluchovou percepci (Vašíková, Žáková, 2018).

3.5.1 Rozvoj sluchové percepce

Bednářová, Šmardová (2015) uvádějí, že sluch je velmi důležitý pro osvojení správné artikulace a reedukace řeči.

Dle Kutálkové (2005) se u dětí ve věku čtyřech až pěti let zaměřujeme především na rozvoj melodie, tempa, rytmu, vlastního tónu či přírodních zvuků, jedná se například o tyto aktivity:

- básničky a písničky, hra na slepou bábu, hádej – kdo pípl, hledání budíku, rozlišování dlouhého a krátkého nebo vysokého či hlubokého tónu, hádání písniček, mluvení nahlas, potichu nebo šeptem, hádání zvuků zvířat, předmětů, hledání stejných zvuků, napodobování zvuků a spousta dalších aktivit.

Pro děti starších pěti let zařazujeme nejen zvuky, ale také slovní podněty, jedná se například o tyto činnosti:

- **aktivity na rozvoj akustické paměti:** básně z paměti, hry na rozvoj slovní řady – Šla jsem do obchodu a koupila, vytleskávání slabik, počítání slabik, hledání nebo vymýšlení slov začínající na určitou hlásku;
- **aktivity na rozvoj akustické pozornosti:** vymýšlení slov se společným základem, tlesknutí na určitou slabiku, když zazní ve slově, slovní kopaná, vymýšlení slov na určitou slabiku či písmeno, tleskání na určité slovo v příběhu, opravování chybné pohádky;
- **aktivity na rozvoj akustické diferenciaci:** rozlišování stejných a podobných slov – pije, bije, rada, ráda, rozlišování smysluplných a nesmyslných slov – slepice, slepise, rozvíjení fonemického sluchu (Kutálková, 2005).

3.5.2 Rozvoj zrakové percepce

Zrakové podněty dítě aktivizují k vokalizaci, zrak je velmi důležitý při odezírání pohybů mluvidel a také při odezírání neverbální komunikace (Bednářová, Šmardová, 2015).

Kutálková (2005) uvádí aktivity na rozvoj zrakového vnímání:

- **aktivity na rozvoj zraku:** puzzle, skládací kostky, skládání rozstříhaného obrázku, omalovánky, hledání a třídění stejných předmětů dle tvaru, velikosti či barvy, hledání předmětu ve třídě;
- **aktivity na rozvoj optické paměti:** pexeso, hry na zapamatování co nejvíce předmětů, vyjmenování nebo seřazení řady předmětů nebo obrázků z paměti, hledání, co změnilo ve třídě nebo zmizelo na stole, hledání rozdílů na obrázku, dokreslování obrázků, spojování stejných tvarů, hledání písmen v textu, hádání odezírání slov z řady obrázků;
- **aktivity na rozvoj optické figury:** vybarvování mozaiky dle daných značek, hledání obrázků ve zmeti čar, hledání tvarů či písmen v jiných překrývajících obrázcích.

3.6 Rozvoj jazykových rovin v rámci logopedické prevence v MŠ

V následujících podkapitolách se seznámíme s jednotlivými jazykovými rovinami a jejich možným rozvojem v rámci primární logopedické prevence u dětí předškolního věku (Vašíková, Žáková, 2018).

3.6.1 Lexikálně-sémantická rovina

V této rovině se zaměřujeme především na aktivní a pasivní slovní zásobu, na porozumění významu slov, vztahovým významům a také na vztah mezi jazykem a myšlením. Pasivní slovní zásobu můžeme rozvíjet pomocí her a činností, například, že dítě ukáže na správný obrázek, či dokáže přemístit předměty dle pokynů. Aktivní slovní zásobu můžeme také rozvíjet řadou činností jako je například, popis obrázků, tvorba hádanek, vyprávění pohádek a příběhů, tvorba homonym, antonym či synonym a určování nadřazených a podřazených pojmů a další (Bytešnicková, 2012).

3.6.2 Morfologicko-syntaktická rovina

Gramatickou rovinu můžeme zkoumat od jednoho roku, kdy se začíná vyvíjet řeč. První slova nahrazují větu, jsou neohebná, neskloňují se, vznikají opakováním slabik, například máma, táta. Kolem dvou vět dítě začíná tvořit dvouslovné věty, například máma papá. Nejdříve dítě používá podstatná jména, mezi druhým a třetím rokem začíná používat přídavná jména a také osobní zájmena a začíná skloňovat. Po třetím roce dokáže použít jednotné a množné číslo, problémy však přetrvávají při stupňování přídavných jmen. Nejpozději dítě tvoří číslovky, spojky a předložky. Po čtvrtém roce by mělo užívat všechny slovní druhy a tvořit souvětí. Dítě se učí používat správné gramatické tvary přenosem neboli transferem, který je přesný a nebere v potaz gramatické výjimky. Například dítě slyší spojení „červený a červenější“ utvoří tedy „dobrý a dobřejší“. Do čtyř let se jedná o přirozený fyziologický dysgramatismus, jestliže však přetrvává i v pozdějším věku, může se jednat o narušení vývoje řeči (Klenková, 1997).

3.6.3 Foneticko-fonologická rovina

Do této roviny řadíme analýzu a syntézu slova i věty, tedy zvukové vnímání řeči. Mezi cvičení zde můžeme zařadit fonační, dechová a také fonematické diferenciaci. V artikulaci se zaměřujeme na rozvoj jednotlivých hlásek. Při nácviku využíváme nejrůznější říkadla, pořekadla, říkanky s pohybem a rozpočítadla.

Důležitý je také rozvoj zpěvu, se kterým je spojeno správné dýchání, intonace, tvoření hlasu a postoj při zpěvu. Dále také rozvíjíme dynamiku, tempo a melodii řečového projevu (Bytešnicková, 2012).

3.6.4 Pragmatická rovina

Zaměřujeme se na rozvoj spontánního a souvislého vyjadřování dítěte v sociálních situacích. V mateřské škole podporujeme vyprávění, dramatizaci či reprodukci. Velmi důležité jsou pohádky, ze kterých děti čerpají pozitivní i negativní zkušenosti a poučení. Vhodný je také popis obrázků, vytváření příběhů, či skládání posloupnosti, malované čtení. Dále také dramatické pohádky či hra s loutkami. Důležité je také rozvíjet zdvořilostní návyky, zpěv, přednes a recitaci (Vašíková, Žáková, 2018).

3.7 Výchova ke správné výslovnosti

V rámci logopedické prevence mohou učitelé i rodiče u dětí předškolního věku ovlivňovat správnou výslovnost. Formou hry mohou provádět fonační a dechová cvičení, cvičení na rozvoj sluchového vnímání a také průpravná artikulační cvičení. Těmito cvičeními lze ovlivnit většinu nedostatků ve výslovnosti dětí předškolního věku. V případě vadné výslovnosti je však nutná péče logopeda. Existuje celá řada průpravných cvičení k jednotlivým hláskám, díky kterým se podaří snáze dosáhnout správné výslovnosti. Můžeme využívat hlasy zvířat, citoslovce, přírodní zvuky a další (Klenková, 1997).

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4 VÝVOJ VÝSLOVNOSTI

V praktické části se seznámíme s běžnou Mateřskou školou Zahradní 1139 v Otrokovicích, konkrétně se třídou „Včeličky“, kterou navštěvují děti mladšího předškolního věku, tedy děti 3–4leté. U většiny dětí z této třídy se vyskytuje fyziologická dyslalie, tedy nesprávná výslovnost některých hlásek, a to před dovršením 5. roku věku. U každého dítěte můžeme vidět, jaký nastal pokrok ve vývoji výslovnosti v průběhu tří měsíců. Na začátku a na konci výzkumu je provedeno vyšetření hlásek, které je doplněno zvukovou nahrávkou. Mezi jednotlivými vyšetřeními následovalo 2,5 měsíce procvičování všech hlásek dle metodiky od autorů Josefa Štěpána a Josefa Dvořáka.

4.1 Cíle výzkumného projektu

Hlavním cílem bylo rozvíjet výslovnost u dětí mladšího předškolního věku v Mateřské škole Zahradní 1139 v Otrokovicích. Dalším cílem bylo zjistit, jaké pokroky děti udělaly za určité časové období.

4.1.1 Dílčí cíle

Jako dílčí cíle jsem si stanovila:

1. stanovit úroveň výslovnosti hlásek na začátku výzkumu;
2. trénovat rozvoj výslovnosti hlásek pomocí stanovených metod dle Josefa Štěpána a Josefa Dvořáka;
3. stanovit úroveň výslovnosti hlásek na konci výzkumu;
4. uvést, jak často byly hlásky u jednotlivých dětí procvičovány;
5. vyhodnotit pokrok ve výslovnosti hlásek u jednotlivých dětí.

4.1.2 Výzkumné otázky

Položila jsem si následující výzkumné otázky:

1. Jaká je úroveň výslovnosti u jednotlivých hlásek na začátku výzkumu?
2. Jaká je úroveň výslovnosti u jednotlivých hlásek na konci výzkumu?
3. Jak často byly hlásky u jednotlivých dětí procvičovány?
4. Jaký udělaly děti pokrok u jednotlivých rozvíjených hlásek?

4.2 Druh výzkumu

Vzhledem k cílům byl zvolen kvalitativní výzkum, který mi umožnil pracovat s každým dítětem individuálně, dle jeho potřeb a možností.

4.3 Metody sběru dat

Hlavní výzkumnou metodou bylo pozorování. Gavora (2010) charakterizuje pozorování jako sledování činnosti lidí, zaznamenání této činnosti, její analýzu a také vyhodnocení.

Data byla získávána vstupní a výstupní diagnostikou, dále také procvičováním hlásek dle metodiky od autorů Josefa Štěpána a Josefa Dvořáka.

Jako metody sběru dat byly použity:

- vstupní diagnostika – záznamový arch z vyšetření výslovnosti hlásek a zvuková nahrávka každého dítě;
- metodika podle autorů Josefa Štěpána a Josefa Dvořáka;
- výstupní diagnostika – záznamový arch z vyšetření výslovnosti hlásek a zvuková nahrávka každého dítě.

4.4 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumu se účastnilo 18 dětí, které navštěvují Mateřskou školu Zahradní 1139 v Otrokovicích. Jedná se o devět chlapců a devět dívek. Všech 18 dětí navštěvuje třídu „Včeličky“, která je určena pro děti mladšího předškolního věku, jedná se tedy převážně o děti 3–4leté. Pouze jeden chlapec měl až na konci výzkumného šetření tři roky. Ostatní děti měly tři roky nebo na konci školního roku již čtyři roky. Třídu „Včeličky“ však navštěvuje 20 dětí, kvůli vysoké absenci a nepříznivému zdravotnímu stavu však byla jedna holčička a jeden chlapec z výzkumu vyloučeni.

Děti, se kterými jsem pracovala, velmi dobře znám, jelikož v téhle třídě pracuji jako učitelka. Děti mají mezi sebou pěkné, kamarádské vztahy a až na pár výjimek mezi sebou velmi dobře vycházejí. Všechny děti žijí nedaleko mateřské školy, polovina dětí žije v rodinném domě, druhá polovina v bytě.

4.5 Místo a prostředí výzkumného šetření

Výzkumné šetření probíhalo v Mateřské škole Zahradní 1139 v Otrokovicích. Jedná se o běžnou mateřskou školu. Je to jedna ze sítě sedmi mateřských škol v Otrokovicích, a nachází se v městské části „Bařov“. Jedná se o třípodlažní objekt, z nějž jsou dvě podlaží nadzemní a jedno podzemní. V podzemním podlaží se nachází sklady, údržbářská dílna, prádelna, sušárna, žehlárna, sociální zařízení a kryt civilní ochrany. V prvním patře jsou dvě třídy – „Včeličky“ a „Motýlci“, lehárny, sociální zařízení, šatny dětí a personálu, kuchyň a kancelář. Ve druhém patře se nacházejí jesle – třída určena pro nejmladší děti ve věku od jednoho do tří let. Třídy jsou vybaveny vhodným nábytkem, dostatkem pomůcek a hraček, vše s ohledem na věk dětí.

Objekt byl postaven v roce 1956 a svému účelu slouží dodnes. Z jižní strany k budově přiléhá velká školní zahrada, která je vybavena dětským zahradním nábytkem a pískovišti. Každá třída i jesle mají svoji část zahrady, oddělenou nízkým plotem. Na zahradě je také spousta dřevin, které v letních dnech zajišťují dostatek stínu. Budova se nachází v klidné části města, mimo hlavní pozemní komunikaci. Je zde spousta zeleně, lesíky, park, dětská hřiště, městské koupaliště, přírodní nádrž Štěrkovské nádrže, základní škola a Domov dětí a mládeže Sluníčko. V nejbližším okolí se nacházejí převážně rodinné domy, později panelové domy, architektura celé části města je ve stylu Tomáše Bati.

Mateřská škola pracuje podle školního vzdělávacího programu *Poznávám svět*. Školní vzdělávací program je členěn do integrovaných bloků, které vycházejí z ročních období. Učitelky z jednotlivých tříd si dle potřeb dětí samy zpracovávají třídní vzdělávací program, který dělí na týdenní témata.

4.6 Organizace dne ve třídě „Včeličky“

Provoz mateřské školy je od 6:00 hodin do 16:30 hodin. Přirozeně se zde prolínají spontánní a řízené činnosti, ale také dostatek spánku a odpočinku. Strava je zde pestrá a vyvážená, k tomu dostatek pitného režimu.

Děti se začínají scházet od 6:00 hodin do 8:00 hodin, kdy probíhají spontánní nebo částečně didakticky zacílené činnosti, poté následuje snídanež do 8:30 hodin. Dále do 9:00 hodin následují řízené činnosti – tělesné, výtvarné, hudební, pracovní, dramatické či prvky logopedie. Poté ovocná svačinka a pobyt venku, buď na školní zahradě nebo vycházka po okolí. Oběd je od 11:00 hodin do 11:45 hodin, a poté odpočinek dětí až do 13:45 hodin. Po probuzení dostanou děti odpolední svačinku a následují spontánní činnosti ve třídě či na zahradě a postupné rozcházení dětí domů až do 16:30 hodin.

4.7 Vlastní výzkumné šetření

Nejdříve bylo potřeba zajistit souhlasy zákonných zástupců dětí s účastí na výzkumu. Na přelomu prosince roku 2017 a ledna roku 2018 byly rodičům rozdány tiskopisy, kde měli potvrdit souhlas s účastí svého dítěte na výzkumu. Poté měli podepsat další tiskopis se souhlasem ohledně pořízení zvukové stopy z vyšetření výslovnosti hlásek. Získala jsem 20 souhlasů. Kvůli vysoké absenci jedné holčičky a jednoho chlapce bylo do výzkumu zahrnuto 18 dětí z 20.

4.7.1 Vstupní diagnostika – vyšetření výslovnosti hlásek

Od března roku 2018 jsem začala provádět individuálně u každého dítěte vyšetření výslovnosti hlásek doplněné zvukovou nahrávkou. Pro každé dítě jsem měla připravený záznamový arch o třech stranách, kde byly pod sebou vypsány všechny české hlásky. U každé hlásky byly tři dvojice slov, kde byla daná hláska vždy buď na začátku, uprostřed nebo na konci slova. Pokud dítě řeklo hlásku ve všech tvarech správně, danou hlásku umí. Pokud byla někde vyslovena špatně a nejednalo se o pouhé přeréknutí, považovala jsem to tak, že dítě hlásku zatím neumí vůbec nebo ne ve všech tvarech.

Vyšetření trvalo zhruba šest až dvanáct minut podle toho, jak dítě spolupracovalo. Na vyšetření bylo potřeba co nejvíce klidu a soustředění, proto jsem ho prováděla s dítětem vždy o samotě, bez přítomnosti ostatních dětí. Musela jsem vždy počkat na příchod druhé učitelky, která se mezitím věnovala ostatním dětem. Vyšetření jsem prováděla nejčastěji v ložnici dětí, kde jsme se mohli v klidu zavřít a být o samotě, nejčastěji pak v době po řízených činnostech, kdy byly ostatní děti ještě ve třídě. Nebo jsem si volala děti postupně ze zahrady při pobytu venku.

Ve výjimečných případech při odpočinku dětí, pokud všechny děti spaly a některé nemohlo usnout. Z počátku jsem měla z vyšetření obavy, zda se děti dokážou takovou dobu soustředit a slova opakovat.

Jako motivaci a odměnu jsem měla připravené obrázkové magnety, v záloze pak také gumové bonbóny, kdyby nějaké dítě odmítalo spolupracovat. Celé vyšetření jsem vždy zakončila velkou ústní pochvalou či pohlazením.

Děti mě však velmi mile překvapily, doslova se předbíhaly a měly velký zájem semnou spolupracovat. Uvědomila jsem si, že některým dětem velmi chybí pocit, že se pouze jim alespoň na chvíli někdo věnuje, že si můžeme o samotě popovídat, že se mi můžou předvést. Některé děti chtěly vyšetření dělat vícekrát a ptaly se mě, kdy půjdou zase. Přišlo mi, že spousta rodičů nemá na děti tolik času a některé děti jsou v mateřské škole od 6:00 hodin do 16:30 hodin, což musí být jistě pro tak malé dítě velmi náročné a vyčerpávající.

Téměř všechny děti u vyšetření spolupracovaly skvěle, seděly na židli naproti mně a opakovaly slova. Občas k nějakému slovu dodaly něco, co se jim s ním pojilo. Občas se mě zeptaly, jestli už bude konec a kolik slov ještě zbývá. U několika mladších dětí bylo potřeba činnost více zmotivovat a připomínat odměnu. Vždy jsme však vyšetření se zvukovou stopou v pořádku dokončili. Ne u všech dětí jsem si však stihla zapsat přesnou výslovnost špatné hlásky. Činnost by se prodloužila a některé děti by nemusely tak dlouho vydržet sedět a soustředit se, než bych si všechno správně poznačila. Byla jsem tedy velmi ráda za zvukové stopy, které jsem si mohla doma v klidu přehrát a vše si správně zaznačit.

Během dne jsem stihla vyšetřit maximálně šest dětí, jelikož kvůli režimu dne plném činností na vyšetření nebylo tolik času. Děti byly v březnu také více nemocné, a proto byla ve třídě vyšší absence a vše tak trvalo déle.

4.7.2 Procvičování výslovnosti hlásek

Po vstupním vyšetření jsem u dětí začala procvičovat výslovnost jednotlivých hlásek. Pracovala jsem dle metodiky od Josefa Štěpána a Josefa Dvořáka. Téměř každý den, když jsem měla ranní směnu, jsem s dětmi jednotlivé hlásky procvičovala. Hlásky jsme procvičovali nejčastěji při řízených činnostech, seděli jsme všichni v kruhu na koberci tak, abychom na sebe dostatečně viděli. Kvůli nedostatku času a možnostem jsme museli hlásky procvičovat převážně hromadně.

Nejdříve bylo potřeba procvičit mluvidla, provedli jsme tedy artikulační cvičení jako je např. nafukování „škraní“, oblizování rtů a zubů, kmity jazyka z jednoho koutku do druhého, usmívání a mračení, posílání pusinky, špulení úst jako kapr, klapání jazykem jako koník, vyplazování jazyka, indián, čertík a spousta dalších. Dále následovala dechová cvičení, především na prodloužený a krátký výdechový proud – např. foukání na lísteček, foukání do períčka, foukání jako vítr, krátké výdechy ššššššš jako mašinka a spousta dalších.

Poté následovalo procvičování jednotlivých hlásek. Většinou byl každý den zaměřený na jednu hlásku, popřípadě dvojici hlásek se stejným postavením mluvidel. Procvičování trvalo zhruba pět minut, hodně záleželo na soustředěnosti dětí.

Jelikož nebylo v mateřské škole dostatek času na procvičování z důvodu střídání směn, konání akcí na konci školního roku a absence dětí, museli jsme každý den procvičovat novou hlásku, popřípadě před obědem v rychlosti procvičit hlásky z předchozích dnů. Kolegyně na opačné směně s dětmi dělala pouze artikulační a dechová cvičení.

Většina dětí spolupracovala velmi dobře a snažila se, pochválit musím především děvčata. Některým dětem se však moc nechtělo, rušily, pochechtávaly se nebo se styděly a spíše mlčely. Každý den se však činnost lišila a hodně záleželo na rozpoložení dětí a dalších okolnostech.

4.7.3 Logopedie – Listy pro nácvik výslovnosti (Josef Štěpán)

Nejlépe se nám pracovalo podle metodiky od Josefa Štěpána – Logopedie – Listy pro nácvik výslovnosti. Hlásky jsme však procvičovali v pořadí, jaké bylo při logopedickém vyšetření, trochu se tedy lišilo od pořadí, které autor uvádí v publikaci.

Štěpán (2014) uvádí, že publikace je určena převážně pro rodiče, ale také pro učitelky, logopedické asistenty a logopedy. Na každé straně je stručně uveden vždy jeden z možných návodů, jak hlásku vyvodit, dále také celá řada textů na procvičení. Hlásky jsou zde řazeny od jednoduchých po nejsložitější, u složitějších hlásek je více textů k procvičování. Texty jsou u každé hlásky také řazeny dle obtížnosti od jednoduchých slov až po věty, básně, texty, jazykolamy a vtipy. Každá stránka je také doplněna ilustrací, která se váže k dané hlásce.

Na začátku publikace je řada slov, která mají posloužit k orientačnímu vyšetření výslovnosti. Daná hláska je vždy na začátku, uprostřed a na konci slova.

V publikaci je možnost zaznačení nesprávně vyslovované hlásky. Hláska je zafixována až tehdy, pokud ji dítě vyslovuje správně i v běžné řeči.

Štěpán (2014) uvádí ve své publikaci několik doporučení, čemu by se měli učitelé či rodiče při procvičování výslovnosti hlásek vyvarovat nebo co je naopak vhodné:

- dítě by nemělo být při procvičování přetěžováno, doba nácvičku by měla trvat maximálně 10 minut vícekrát denně;
- vždy dítě vhodně motivovat a chválit či odměňovat i za malé pokroky;
- dítě by nemělo být trestáno, strašeno logopedem či okřikováno;
- není vhodné vyvozovat více hlásek najednou;
- neukončovat logopedickou péči dříve, jelikož hlásky nemusejí být ještě fixovány;
- důležité je chránit hlasivky a nepřetěžovat je;
- být pro dítě správným mluvním vzorem, nekomolit hlásky, správně je vyslovovat;
- je vhodné, aby se děti vyvarovaly učení se dlouhých textů či básní z paměti, bez správného zafixování dané hlásky;
- prokládat činnosti zpěvem, vtipy a smíchem.

S publikací se nám pracovalo velmi dobře, autor zde jednoduchou a hravou formou popisuje přípravu na každou hlásku, což malé děti velmi bavilo. Museli jsme se ale zaměřit především na opakování jednoho slova, popřípadě dvojice slov. Pokud měly děti zopakovat větu či verš, přestaly se soustředit na výslovnost a zaměřily se pouze na mechanické odříkávání z paměti. Myslím, že u dětí staršího předškolního věku bych publikaci využila lépe a celou než u dětí tříletých.

4.7.4 Slovní patlavost (Josef Dvořák)

Dvořák (1999) uvádí, že publikace je určena převážně pro děti s verbální dyspraxií, dá se však využít i pro děti s narušenou komunikační schopností jiného charakteru. Příručka obsahuje cvičné texty a soubory obrázků. Texty a obrázky jsou řazeny od nejjednodušších po nejsložitější a děti podle nich cvičí dle dosažené úrovně. Příručka je vhodná i pro rodiče a učitelky, důležité je však vyšetření u odborníka.

Díky této publikaci mohly děti pracovat s obrázky a nemusely tak pouze opakovat text. Při práci s obrázky jsem mohla pracovat s dětmi individuálněji, ve školce na to však nebylo tolik času. Obrázky jsem využívala při ranních hrách, kdy jsem si děti volala ke stolu.

Některé obrázky však byly pro malé děti složité, abstraktní a samy nedokázaly obrázek pojmenovat, bylo jim tedy potřeba dopomoci. Dále jsme obrázky využívali hromadnou formou, také v kruhu na koberci, kdy jsme je společně pojmenovávali. Zvolila jsem vždy list, který se hodil k procvičované hlásce. Kvůli nedostatku času jsme však nestihli projít všechny listy a některé jsme záměrně vynechali, jelikož byly pro děti příliš náročné, například slova čtyř a víceslabičná.

4.7.5 Další aktivity pro rozvoj výslovnosti

Další aktivity, které jsem s dětmi v průběhu týdne dělala, rovněž přispívaly k rozvoji výslovnosti, správné artikulaci a rozvoji slovní zásoby. Rozklad slov na slabiky, popis obrázků, hádanky, vyprávění pohádky, básničky, zpěv písní s klavírem, rytmizace – hra na Orffovy nástroje a na alternativní hudební nástroje (ořechy, kaštiny). Také hry na rozvoj sluchového a zrakového vnímání, dále hry na rozvoj hrubé motoriky, například cvičení, hudebně pohybové hry. Hry na rozvoj jemné motoriky – vkládání tvarů, vkládání dřevěných hříbečků, navlékání korálků, třídění drobných předmětů, mini Lego. Dále pracovní listy, grafomotorické listy, omalovánky a kresba. A v neposlední řadě také výtvarné a pracovní činnosti – malba, kresba, stříhání a lepení. Uvedené činnosti jsem s dětmi prováděla každý týden, vždy v návaznosti na týdenní téma.

4.7.6 Výstupní diagnostika – vyšetření výslovnosti hlásek

V měsíci červnu následovalo závěrečné vyšetření výslovnosti hlásek, které probíhalo obdobným způsobem jako vyšetření vstupní. Hlavním rozdílem byla lepší spolupráce s dětmi, které již věděly, co po nich budu chtít a jak bude vyšetření probíhat. Děti byly také o tři měsíce starší, což bylo poznat na jejich lepší soustředěnosti a pozornosti. Vyšetření probíhalo znovu v ložnici dětí a po příchodu druhé učitelky, která se zatím věnovala zbytku dětí. Odměnou byla samolepka, popřípadě gumový bonbón, a také ústní pochvala či pohlazení. Výsledky byly zapisovány do stejných záznamových archů a jsou doplněny zvukovou stopou. Spolupráce většiny dětí byla velmi dobrá, děti se aktivně zapojovaly a s nadšením spolupracovaly.

4.8 Vývoj výslovnosti u dětí – výsledky

Během uplynulých tří měsíců udělala většina dětí ve výslovnosti hlásek pokrok. U některých dětí byly pokroky větší, u jiných jen malé a u některých žádné.

Nejvýraznější pokroky můžeme vidět u těchto dětí:

- dítě číslo 11, kde bylo zlepšení z 11 špatně vyslovovaných hlásek na 5;
- dítě číslo 12, také zlepšení z 11 špatně vyslovovaných na 5;
- dítě číslo 15, zlepšení z 23 špatně vyslovovaných na 14;
- dítě číslo 16, zlepšení z 10 špatně vyslovovaných na 5;
- dítě číslo 2 vyslovovalo na konci výzkumu všechny hlásky správně.

Naopak u dětí číslo 4 a 17 nenastal žádný pokrok a u dítěte číslo 14 spíše zhoršení o 3 hlásky.

U chlapce č. 14 jsme se kvůli odlišnému sociokulturnímu prostředí zaměřili především na rozvoj slovní zásoby než na rozvoj výslovnosti, i to mohlo být důvodem jeho zhoršení.

Tabulka 1. Výsledky ve vývoji výslovnosti u dětí

	1. vyšetření	2. vyšetření	Výsledek
	Počet chybně vyslovovaných hlásek	Počet chybně vyslovovaných hlásek	
Dítě 1	6	4	Zlepšení o 2
Dítě 2	2	0	Zlepšení o 2
Dítě 3	6	2	Zlepšení o 4
Dítě 4	7	7	Stejně
Dítě 5	8	6	Zlepšení o 2
Dítě 6	2	1	Zlepšení o 1
Dítě 7	3	2	Zlepšení o 1
Dítě 8	6	5	Zlepšení o 1
Dítě 9	13	9	Zlepšení o 4
Dítě 10	7	5	Zlepšení o 2
Dítě 11	11	5	Zlepšení o 6
Dítě 12	11	5	Zlepšení o 6
Dítě 13	8	7	Zlepšení o 1
Dítě 14	19	22	Zhoršení o 3
Dítě 15	23	14	Zlepšení o 9
Dítě 16	10	5	Zlepšení o 5
Dítě 17	2	2	Stejně
Dítě 18	7	6	Zlepšení o 1

Podrobné výsledky jednotlivých dětí můžeme vidět ve vázané příloze. V příloze jsou děti řazeny od nejstarších po nejmladší. U každého dítěte je zaznamenán věk a pohlaví, datum prvního a druhého vyšetření a počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku a na konci výzkumu. Dále počet lekcí, kterých se dítě účastnilo (lekci bylo celkem 37). A nakonec spolupráce dítěte jak při vyšetření, tak i při procvičování.

4.8.1 Úroveň výslovnosti jednotlivých hlásek na začátku a na konci výzkumu

V následující tabulce můžeme vidět počty špatně vyslovovaných hlásek na začátku a na konci výzkumného šetření.

U prvního vyšetření můžeme vidět 152 chybně vyslovovaných hlásek u 18 dětí. Nejvíce dětí mělo problém s hláskami EU, L, R, Ř, Š, Ž a Č.

U druhého vyšetření můžeme vidět zlepšení o 45 správně vyslovovaných hlásek oproti předchozímu vyšetření. Chybně vyslovovaných hlásek bylo tedy 107 u 18 dětí. Zlepšení můžeme vidět u hlásek OU, AU, EU, M, F, V, L, R, Ř, S, Z, C, Ž, Č, Ď, Ň, J, CH, BĚ, PĚ, MĚ a VĚ.

Nejvýraznější zlepšení bylo u hlásek:

- **AU – u 5 dětí;**
- **L – u 4 dětí;**
- **S – u 4 dětí;**
- **PĚ – u 5 dětí.**

Tabulka 2. Počet špatně vyslovaných hlásek

	1. vyšetření	2. vyšetření
	Počet špatně vyslovaných hlásek	Počet špatně vyslovaných hlásek
I	0	0
E	0	1
A	0	0
O	0	0
U	0	0
OU	2	1
AU	6	1
EU	10	8
P	0	0
B	0	0
M	1	0
F	2	1
V	1	0
T	0	0
D	0	0
N	1	1
L	9	5
R	15	12
Ř	18	17
S	6	2
Z	4	3
C	5	4
Š	10	10
Ž	11	10
Č	11	10
Ť	2	4
Ď	5	3
Ň	2	1
J	2	0
K	1	1
G	2	2
CH	3	2
H	1	0
BĚ	5	2
PĚ	6	1
MĚ	5	2
VĚ	6	3
Celkem:	152	107

4.9 Počet lekcí a docházka dětí

Děti se mohly účastnit celkem 37 lekcí. Procvičování začalo 26.3. 2018 a končilo 13.6. 2018, trvalo tedy necelé tři měsíce. Kvůli nedostatku času na konci školního roku a kratší pozornosti malých dětí byl každý den zaměřen na jednu hlásku, popřípadě na skupinu hlásek se stejným postavením mluvidel, například hlásky P a B. Docházku dětí jsem si zaznamenávala do záznamového archu.

Každé procvičování obsahovalo dechové a artikulační cvičení. Poté následovalo procvičování dané hlásky – krátké průpravné cvičení a následné opakování slov, slovních spojení, pojmenování obrázků či rozklad slov na slabiky. Seděla jsem s dětmi v kruhu tak, abychom na sebe vzájemně dobře viděli.

Hlásky byly procvičovány ve stejném pořadí, ve kterém probíhalo vyšetření. Pořadí bylo následovné: I, E, A, O, U, OU, AU, EU, P, B, M, F, V, T, D, N, L, R, Ř, S, Z, C, Š, Ž, Č, Ť, Ď, Ň, J, K, G, CH, H, BĚ, PĚ, MĚ a VĚ.

Většina dětí se aktivně zapojovala, především musím pochválit děvčata, která se velmi snažila. Chlapci se také snažili, někteří však byli občas leniví, nepozorní, vyrušovali nebo se styděli mluvit a procvičovat před ostatními dětmi.

V následující tabulce můžeme vidět, kolika lekcí se děti účastnily. Některé děti byly nemocné častěji nebo chyběly, a proto se neúčastnily všech 37 lekcí. Například chlapec číslo 17 se účastnil pouze 12 lekcí, a naopak třem dětem se podařilo účastnit všech 37 lekcí. Absence dětí na lekci je označena X, přítomnost je označena |.

Obrázek 1. Docházka dětí

Datum tréninku	Hlasky	Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo.																		Celkem 37			
		2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018				
Dítě 1	D	X																				33	
Dítě 2	T	X																					33
Dítě 3	V		X																				33
Dítě 4	F			X																			29
Dítě 5	M				X																		28
Dítě 6	B					X																	37
Dítě 7	P						X																30
Dítě 8	EU							X															35
Dítě 9	AU								X														32
Dítě 10	OU									X													35
Dítě 11	U										X												37
Dítě 12	O											X											22
Dítě 13	I												X										32
Dítě 14	E													X									32
Dítě 15	A														X								25
Dítě 16																							37
Dítě 17																							12
Dítě 18																							26

4.10 Shrnutí výzkumného šetření

Na začátku výzkumného šetření jsem si stanovila výzkumné cíle, které jsem konkretizovala do následujících výzkumných otázek.

Jaká je úroveň výslovnosti u jednotlivých hlásek na začátku a na konci výzkumu?

Na začátku i na konci výzkumného šetření bylo u každého dítěte provedeno vyšetření výslovnosti hlásek, které bylo zaznamenáno do záznamového archu a doplněno zvukovou stopou. Abych děti lépe motivovala, dostaly za odměnu magnet, samolepku, ústní pochvalu, pohlázení, případně gumový bonbon. Úroveň výslovnosti při prvním vyšetření byla horší než při závěrečném. Většina dětí udělala ve vývoji výslovnosti pokrok.

Jak často byly hlásky u jednotlivých dětí procvičovány?

Mezi jednotlivými vyšetřeními probíhalo procvičování hlásek hravou a zábavnou formou. Cvičení byla téměř každý den, z velké části hromadnou, občas však individuální formou. Jednalo se o artikulační a dechová cvičení, opakování slov a slovních spojení, pojmenovávání obrázků – většina činností vycházela z metodiky od autorů Dvořáka a Štěpána. Dále také běžné aktivity v mateřské škole, které se také podílejí na rozvoji řeči – například zpěv, recitace, dramaturgie, rozvoj jemné a hrubé motoriky, grafomotoriky, kresby a další. Publikace jsou určeny jak pro učitele mateřských škol, tak pro rodiče, kteří chtějí se svými dětmi zábavnou formou procvičovat hlásky.

Jaký udělaly děti pokrok u jednotlivých rozvíjených hlásek?

Většina dětí mateřské školy udělala během tří měsíců procvičování ve vývoji hlásek značný pokrok. Některé děti se zlepšily více, jiné méně. Jedna dívka vyslovovala na konci výzkumu všechny hlásky správně, u dvou dětí naopak nenastala žádná změna a u jednoho dítěte dokonce zhoršení (u chlapce č. 14 jsme se kvůli odlišnému sociokulturnímu prostředí zaměřili především na rozvoj slovní zásoby než na rozvoj výslovnosti, i to mohlo být důvodem jeho zhoršení).

S dětmi byla, až na pár výjimek, výborná spolupráce. Děti se do činností zapojovaly aktivně a s chutí. Některé děti se při vyšetření výslovnosti hlásek doslova předháněly. Většina byla ráda, že s nimi pracuji individuálně, a že se mi mohou předvést.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo rozvíjet výslovnost u dětí mladšího předškolního věku v Mateřské škole Zahradní 1139 v Otrokovicích a zjistit, jaké pokroky děti udělaly za určité časové období.

V teoretické části jsme se zabývali vývojem řeči, a to od narození až do konce vývoje řeči, rovněž i vývojem samotné výslovnosti a faktory, které mohou výrazně ovlivnit průběh vývoje řeči, ať už pozitivně či negativně. Dále druhy narušené komunikační schopnosti, převážně však těmi druhy, se kterými se mohou učitelky z mateřských škol v praxi setkat nejčastěji. V neposlední řadě také možnostmi logopedické prevence v mateřské škole. V současné době se u dětí v mateřských školách často setkáváme s narušenou komunikační schopností, kterou je potřeba napravit právě v tomto období, než dítě začne navštěvovat základní školu. Právě v této vývojové etapě se totiž rozvíjí řeč, se kterou také výrazně souvisí rozvoj intelektu a motoriky.

V empirické části jsme mohli vidět pokroky dětí mladšího předškolního věku, u kterých byla po dobu tří měsíců v rámci logopedické prevence rozvíjena výslovnost. Vše probíhalo zábavnou a nenásilnou formou s cílem vyhnout se nudnému a mechanickému opakování dlouhých textů a básní z paměti. Výsledky byly u dětí pozitivní.

Autorka se zabývala vícero otázkami, zejména jaká byla úroveň výslovnosti na začátku a na konci výzkumu a jaké pokroky udělaly děti u jednotlivých hlásek. Můžeme říci, že úroveň výslovnosti se od prvního vyšetření zlepšila. Téměř všechny děti udělaly během tří měsíců intenzivního procvičování pokrok ve výslovnosti hlásek, což je také odpověď na další výzkumnou otázku – jak často byly hlásky procvičovány. Procvičování hlásek probíhalo téměř každý den, jednalo se převážně o artikulační a dechová cvičení, opakování slov a slovních spojení, pojmenovávání obrázků a další běžné aktivity, které se na rozvoji řeči podílejí. S dětmi byla, až na pár výjimek, výborná spolupráce a aktivně se zapojovaly do všech činností. Většina dětí byla ráda, že s nimi autorka pracovala individuálně, a že se jí mohly předvést.

Autorka práce by ráda zmínila, že jí „nabitý“ denní režim vybrané mateřské školy neumožňoval takovou soustředěnost na daný výzkum, jakou by si sama představovala.

Autorka při sepisování práce vycházela především z knižních zdrojů, ale také ze zdrojů internetových. Zdroje byly snadno k nalezení, informace však byly mnohdy téměř totožné a pocházely i od stejných autorů.

Seznam literatury

- ALLEN, K. Eileen a Lynn R. MAROTZ. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Vyd. 2. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2002. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7367-055-0.
- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 2. vydání. Ilustroval Richard ŠMARD. Brno: Edika, 2015. Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN 978-80-266-0658-1.
- BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3008-0.
- DVOŘÁK, Josef. *Slovní patlavost: verbální dyspraxie*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 1999. Logopaedia clinica. ISBN 80-902536-0-1.
- DVOŘÁK, Josef. *Vývojová verbální dyspraxie*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2003. Logopaedia clinica. ISBN 80-90-2536-5-2.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Přeložil Vladimír JÚVA, přeložil Vendula HLAVATÁ. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
- JANOUSEK, Jaromír. *Psychologické základy verbální komunikace: projevy psychických funkcí ve verbální komunikaci, významová dynamika a struktura komunikačního aktu, komunikace písemná, ženská, mužská, virtuální, vnitřní kooperace a vnitřní řeč ve verbální komunikaci*. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4295-3.
- KLENKOVÁ, Jiřina. *Kapitoly z logopedie*. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931-41-9.
- KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Praha: Grada, 2006. Pedagogika (Grada). ISBN 80-247-1110-9.
- KRAHULCOVÁ, Beáta. *Dyslalie - patlavost: vady a poruchy výslovnosti*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Beakra, 2013. ISBN 978-80-903863-1-0.
- KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2005. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-056-9.

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Průvodce vývojem dětské řeči: logopedická prevence*. 5., přeprac. vyd. Praha: Galén, 2009. ISBN 978-80-7262-598-7.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

Language. Britannica [online]. 2019 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z:
<https://www.britannica.com/topic/language>

LECHTA, Viktor. *Logopedické repetitóriium: teoretické východiská súčasnej logopédie, moderné prístupy k logopedickej starostlivosti o osoby s narušenou komunikačnou schopnosťou*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990. ISBN 80-08-00447-9.

LECHTA, Viktor. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-801-5.

LECHTA, Viktor. *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 2., aktualiz. vyd. Přeložil Jana KŘÍŽOVÁ. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-901-9.

LEJSKA, Mojmír. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-038-7.

LIPNICKÁ, Milena. *Logopedická prevence v mateřské škole*. Ilustroval Patricie KOUBSKÁ. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0381-0.

OCULAR MOTOR, VISUAL PERCEPTUAL, VISUAL MOTOR. *LOWCOUNTRY THERAPY* [online]. 2018 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z:
<https://www.lowcountrytherapycenter.com/ocular-motor-visual-perceptual-visual-motor?fbclid=IwAR2SevCsqLfp52cIAbwJLKyDsV1TLuiwbKDEruYeDG52EZbA6zhM0x9V15c>

OPATRĚILOVÁ, Dagmar, ed. *Pedagogicko-psychologické poradenství a intervence v raném a předškolním věku u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3977-9.

Selektivní mutismus v dětském věku v otázkách a odpovědích. Šance Dětem [online]. 2019 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/psychicke-problemy-ditete/selektivni-mutismus-v-detskem-veku-v-otazkach-a-odpovedich.shtml?fbclid=IwAR2lXCzpRO1lLeA_zVx8sBsFaQ0oKoxXdIE4a5yB0NjgRqECI5qwUIVzx9M#co-je-selektivni-mutismus

ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.

ŠTĚPÁN, Josef. *Logopedie: listy pro nácvik výslovnosti*. Olomouc: Rubico, 2014. Hrátky. ISBN 978-80-7346-172-0.

VAŠÍKOVÁ, Jana a Iva ŽÁKOVÁ. *Význam primární logopedické prevence v rozvoji řečových a jazykových schopností dětí předškolního věku*. Ve Zlíně: Univerzita Tomáše Bati, 2018. ISBN 978-80-7454-798-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VYSKOTOVÁ, Jana a Kateřina MACHÁČKOVÁ. *Jemná motorika: vývoj, motorická kontrola, hodnocení a testování*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4698-2.

Seznam tabulek

Tabulka 1. Výsledky ve vývoji výslovnosti u dětí	42
Tabulka 2. Počet špatně vyslovovaných hlásek.....	44

Seznam obrázků

Obrázek 1. Docházka dětí.....	46
-------------------------------	----

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Záznamový arch – Vyšetření výslovnosti hlásek
- Příloha č. 2 Spolupráce a pokroky dětí
- Příloha č. 3 Záznamové archy všech dětí z prvního a druhého vyšetření výslovnosti hlásek (na CD)
- Příloha č. 4 Zvuková nahrávka každého dítěte při prvním a druhém vyšetření výslovnosti hlásek (na CD)

Dítě:		Datum vyšetření:			Vyš.
Věk:		Pohlaví:			
I	Ivan	Ivo			
	Mimino	Míchá			
	Mami	Babi			
E	Emá	Emil			
	Med	Led			
	Vede	Dáme			
A	Alena	Andulka			
	Máma	Táta			
	Papá	Mává			
O	Olda	Oto			
	Boty	Bonbon			
	Mámo	Bábo			
U	Ucho	Umýt			
	Budka	Bubák			
	Mámu	Tátu			
OU	Ouvej	Ouha			
	Bouda	Mouka			
	Jdou	Vedou			
AU	Auto	Automat			
	Raut	Mauglí			
	Pan Tau	Čau			
EU	Eukalypt				
	Pneumatika				
	Pneu				
P	Pepa	Píje			
	Kopyto	Lopata			
	Hop	Kop			
B	Bouda	Bába			
	Oba	Buben			
M	Mouka	Mýdlo			
	Doma	Máma			
	Ham	Tam			
F	Fanda	Fouká			
	Hafák	Kofola			
	Haf	Baf			

V	Venda	Vítek			
	Eva	Mává			
T	Táta	Teta			
	Ota	Lota			
	Kat	Mat			
D	Dana	Dáme			
	Tonda	Tady			
N	Nána	Nemá			
	Hana	Tonda			
	Buben	Len			
L	Láme	Lampa			
	Mele	Málo			
	Kotel	Hotel			
R	Ryba	Roman			
	Troubý	Franta			
	Dar	Jar			
Ř	Řeka	Řada			
	Vaří	Kuře			
	Vař	Hoř			
S	Sedí	Sype			
	Husa	Maso			
	Pes	Nos			
Z	Zima	Zebe			
	Koza	Váza			
C	Cena	Cop			
	Ulice	Více			
	Konec	Nic			
Š	Šaty	Šedý			
	Dáša	Kaše			
	Myš	Piš			
Ž	Žába	Žije			
	Váží	Běží			
Č	Čína	Čelo			
	Oči	Kočka			
	Míč	Rýč			

Ť	Ticho	Tělo			
	Nítě	Kotě			
	Sít'	Leť			
Ď	Děda	Děti			
	Chodí	Vidí			
Ň	Nic	Nikdo			
	Není	Toník			
	Kůň	Tůň			
J	Jana	Jáma			
	Mají	Moje			
	Máj	Háj			
K	Kája	Kape			
	Oko	Mouka			
	Koník	Puk			
G	Guma	Gól			
	Olga	Vagón			
CH	Chata	Chyba			
	Michal	Ucho			
	Hoch	Mech			
H	Hana	Houby			
	Noha	Tahá			
BĚ	Běta	Běh			
	Objem	Koloběh			
	Obě	Tobě			
PĚ	Pěna	Pět			
	Popěvek	Zpěv			
	Doupě	Poupě			
MĚ	Měch	Město			
	Záměna	Země			
	Na stromě	V domě			
VĚ	Věk	Věta			
	Nevěra	Pověra			
	Dvě	Nově			

Příloha č. 2 - Spolupráce a pokroky dětí

V následujícím textu jsou děti řazeny od nejstarších po nejmladší. U každého dítěte je zaznamenán věk a pohlaví, datum prvního a druhého vyšetření, počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku a na konci výzkumu. Dále počet lekcí, kterých se dítě účastnilo, lekcí bylo celkem 37. A nakonec spolupráce dítěte jak při vyšetření, tak i při procvičování.

Dítě 1

Pohlaví: Dívka

Věk: 4

Datum prvního vyšetření: 7.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 6

Špatně vyslovované hlásky na začátku: EU, R, Ř, Š, Ž, Č

Datum druhého vyšetření: 8.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 4

Špatně vyslovované hlásky na konci: Ř, Š, Ž, Č

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 33

Spolupráce dítěte: Dívka byla velmi šikovná, aktivní a s chutí se zapojovala do všech činností, a to jak při vyšetřeních, tak při procvičování. S dívkou nebyly během celého výzkumu žádné problémy.

Dítě 2

Pohlaví: Dívka

Věk: 4

Datum prvního vyšetření: 6.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 2

Špatně vyslovované hlásky na začátku: L, Ř

Datum druhého vyšetření: 13.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 0

Špatně vyslovované hlásky na konci: Žádné

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 33

Spolupráce dítěte: Dívka byla velmi šikovná, aktivní a s chutí se zapojovala do všech činností, a to jak při vyšetřeních, tak při procvičování. S dívkou nebyly během celého výzkumu žádné problémy.

Dítě 3

Pohlaví: Dívka

Věk: 4

Datum prvního vyšetření: 6.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 6

Špatně vyslovované hlásky na začátku: EU, L, R, Ř, PĚ, VĚ

Datum druhého vyšetření: 13.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 2

Špatně vyslovované hlásky na konci: EU, Ř

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 33

Spolupráce dítěte: Dívka byla velmi šikovná, aktivní a s chutí se zapojovala do všech činností, a to jak při vyšetřeních, tak při procvičování. Občas však vyrušovala a vykřikovala při procvičování.

Dítě 4

Pohlaví: Chlapec

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 6.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 7

Špatně vyslovované hlásky na začátku: EU, L, R, Ř, S, Z, C,

Datum druhého vyšetření: 14.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 7

Špatně vyslovované hlásky na konci: EU, L, R, Ř, S, Z, C

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 29

Spolupráce dítěte: Při vyšetření mluvil velmi tiše a pomalu, bylo mu hůře rozumět. Při tréninku se příliš nezapojoval, byl spíše lenivý, velmi stydlivý, a ani při hře s ostatními dětmi se příliš nezapojuje do rozhovoru.

Dítě 5

Pohlaví: Chlapec

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 7.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 8

Špatně vyslovované hlásky na začátku: R, Ř, C, Š, Ž, Č, Ď, MĚ

Datum druhého vyšetření: 14.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 6

Špatně vyslovované hlásky na konci: R, Ř, Š, Ž, Č, VĚ

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 28

Spolupráce dítěte: Chlapec byl velmi šikovný, aktivní a s chutí se zapojoval do všech činností, a to jak při vyšetřeních, tak při procvičování. S chlapcem nebyly během celého výzkumu žádné problémy.

Dítě 6

Pohlaví: Dívka

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 7.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 2

Špatně vyslovované hlásky na začátku: AU, Ř

Datum druhého vyšetření: 8.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 1

Špatně vyslovované hlásky na konci: Ř

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 37

Spolupráce dítěte: Dívka byla při vyšetřeních velmi šikovná, při nácvičování však občas líná a nevydržela procvičovat až do konce, bylo potřeba ji více motivovat.

Dítě 7

Pohlaví: Dívka

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 6.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 3

Špatně vyslovované hlásky na začátku: R, Ř, Č

Datum druhého vyšetření: 13.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 2

Špatně vyslovované hlásky na konci: R, Ř

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 30

Spolupráce dítěte: Dívka byla velmi šikovná, aktivní a s chutí se zapojovala do všech činností, a to jak při vyšetřeních, tak při procvičování. S dívkou nebyly během celého výzkumu žádné problémy.

Dítě 8

Pohlaví: Chlapec

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 19.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 6

Špatně vyslovované hlásky na začátku: L, R, Ř, S, Š, Ž

Datum druhého vyšetření: 15.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 5

Špatně vyslovované hlásky na konci: R, Ř, Š, Ž, Č

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 35

Spolupráce dítěte: Chlapec mluvil při vyšetřeních velmi potichu a ledabyle, bylo mu špatně rozumět. Při procvičování občas zlobil a vyrušoval, ale často se také snažil a byl šikovný.

Dítě 9

Pohlaví: Dívka

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 9.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 13

Špatně vyslovované hlásky na začátku: EU, R, Ř, Š, Ž, Č, Ě, Ď, CH, BĚ, PĚ, MĚ, VĚ

Datum druhého vyšetření: 6.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 9

Špatně vyslovované hlásky na konci: EU, R, Ř, Š, Ž, Č, Ě, Ď, CH

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 32

Spolupráce dítěte: Dívka při vyšetření, které probíhalo v soukromí, hezky spolupracovala. Při činnostech se velmi snažila, byla však velmi tichá, stydlivá a nesmělá.

Dítě 10

Pohlaví: Chlapec

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 5.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 7

Špatně vyslovované hlásky na začátku: AU, EU, Ř, C, Š, Ž, Č

Datum druhého vyšetření: 20.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 5

Špatně vyslovované hlásky na konci: EU, Ř, Š, Ž, Č

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 35

Spolupráce dítěte: Chlapec při vyšetřeních spolupracoval dobře, při procvičování však často rušil, byl lenivý nebo se smál.

Dítě 11

Pohlaví: Chlapec

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 6.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 11

Špatně vyslovované hlásky na začátku: EU, F, L, R, Ř, Ň, J, BĚ, PĚ, MĚ, VĚ

Datum druhého vyšetření: 11.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 5

Špatně vyslovované hlásky na konci: EU, L, R, Ř, Ť

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 37

Spolupráce dítěte: Chlapec se při vyšetřeních velmi často pletl a vymýšlel jiná slova. Při nácviku se snažil, ale občas byl lenivý, stydlivý a bál se zapojit.

Dítě 12

Pohlaví: Dívka

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 5.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 11

Špatně vyslovované hlásky na začátku: AU, EU, L, R, Ř, S, Z, Š, Ž, Č, PĚ

Datum druhého vyšetření: 15.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 5

Špatně vyslovované hlásky na konci: EU, Ř, Š, Ž, Č

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 22

Spolupráce dítěte: Dívka byla velmi šikovná, aktivní a s chutí se zapojovala do všech činností, a to jak při vyšetřeních, tak při procvičování. S dívkou nebyly během celého výzkumu žádné problémy.

Dítě 13

Pohlaví: Dívka

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 14.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 8

Špatně vyslovované hlásky na začátku: L, R, Ř, C, Š, Ž, Č, H

Datum druhého vyšetření: 14.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 7

Špatně vyslovované hlásky na konci: L, R, Ř, C, Š, Ž, Č

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 32

Spolupráce dítěte: Dívka byla velmi šikovná, aktivní a s chutí se zapojovala do všech činností, a to jak při vyšetřeních, tak při procvičování. S dívkou nebyly během celého výzkumu žádné problémy.

Dítě 14

Pohlaví: Chlapec (z odlišného sociokulturního prostředí – Mongolsko)

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 27.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 19

Špatně vyslovované hlásky na začátku: OU, AU, EU, L, R, Ř, S, Z, C, Ž, Č, Ť, Ď, Ň, CH, BĚ, PĚ, MĚ, VĚ

Datum druhého vyšetření: 18.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 22

Špatně vyslovované hlásky na konci: E, OU, AU, EU, L, R, Ř, S, Z, C, Š, Ž, Č, Ť, Ď, Ň, G, CH, BĚ, PĚ, MĚ, VĚ

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 32

Spolupráce dítěte: Chlapec pochází z odlišného sociokulturního prostředí a teprve se seznamuje s českým jazykem. I přesto, že ještě nerozumí významu všech slov, se při práci velmi snažil. Problém byl však ve většině hlásek. U chlapce se zaměřujeme především na rozvoj slovní zásoby, poznávání obrázků, práci s knihou, využíváme obrázková slovíčka a počítačový program Symwriter.

Dítě 15

Pohlaví: Dívka

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 14.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 23

Špatně vyslovované hlásky na začátku: OU, AU, EU, M, F, V, N, R, Ř, S, Z, Š, Ž, Č, Ď, J, K, G, CH, BĚ, PĚ, MĚ, VĚ

Datum druhého vyšetření: 18.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 14

Špatně vyslovované hlásky na konci: F, N, R, Ř, Z, Š, Ž, Č, Ě, K, G, BĚ, MĚ, VĚ

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 25

Spolupráce dítěte: Dívka z počátku moc dobře nespolupracovala, měla krátkodobou pozornost a soustředěnost, a to jak při vyšetřeních, tak při procvičování. Ke konci výrazné zlepšení a mnohem lepší spolupráce. Dívce se také velmi rozšířila slovní zásoba a zlepšila se komunikace s ostatními dětmi.

Dítě 16

Pohlaví: Chlapec

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 9.3. 2018 a 13.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 10

Špatně vyslovované hlásky na začátku: AU, EU, R, Ř, Š, Ž, Č, Ď, BĚ, VĚ

Datum druhého vyšetření: 13.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 5

Špatně vyslovované hlásky na konci: EU, R, Ř, C, Ď

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 37

Spolupráce dítěte: Z počátku byla s chlapcem horší spolupráce, první vyšetření jsme museli dokonce rozdělit na dvě části. U spousty slov se zastavoval, myslel na jiné věci a špatně se soustředil. Ke konci výrazné zlepšení a mnohem lepší spolupráce. Při procvičování se velmi snažil a aktivně se zapojoval.

Dítě 17

Pohlaví: Chlapec

Věk: 3

Datum prvního vyšetření: 14.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 2

Špatně vyslovované hlásky na začátku: R, Ř

Datum druhého vyšetření: 20.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 2

Špatně vyslovované hlásky na konci: R, Ř

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 12

Spolupráce dítěte: Chlapec byl velmi šikovný a aktivně se zapojoval do všech činností. Vyšetření zvládl bez problému, při procvičování se občas pochechtával a rušil.

Dítě 18

Pohlaví: Chlapec

Věk: 2

Datum prvního vyšetření: 20.3. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na začátku: 7

Špatně vyslovované hlásky na začátku: L, R, Ř, S, Š, Ž, Č

Datum druhého vyšetření: 14.6. 2018

Počet špatně vyslovovaných hlásek na konci: 6

Špatně vyslovované hlásky na konci: L, R, Ř, Š, Ž, Č

Počet lekcí, kterých se dítě zúčastnilo: 26

Spolupráce dítěte: Chlapec se velmi snažil, někdy měl však špatnou náladu a při procvičování mlčel, styděl se promluvit před ostatními, mluvil tiše, někdy pouze šeptal. Vyšetření, která probíhala v soukromí, zvládl hezky.